

Com **elaborar** un treball final de màster?

Màster universitari de Ciutat i Urbanisme

Mirela Fiori
Mariela Iglesias Costa
Eduard J. Álvarez-Palau
Claudia Caicedo

PID_00280499

Director de la col·lecció: Lluís Pastor

L'encàrrec i la creació d'aquest material han estat coordinats pel professor Xavier Pastor (1a ed.) i la professora Mirela Fiori (6a ed., 2021)

Sisena edició: març 2021

Autoria: Mirela Fiori, Mariela Iglesias Costa, Eduard J. Álvarez Palau, Claudia Caicedo

Llicència CC BY-NC-ND d'aquesta edició, FUOC, 2021

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Realització editorial: FUOC

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència Creative Commons de tipus Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

5	Presentació
7	Com utilitzar aquesta guia
9	El repte
17	Les eines
21	1. Les fases d'elaboració del TFM
23	2. Fase I. Preparació
24	2.1. Elecció del tema
25	2.2. El problema o la situació problemàtica
30	2.3. Formulació del problema de recerca (modalitat A)
32	2.4. Objectius
36	2.5. Formulació del projecte (modalitat B)
38	2.6. Proposta de títol
39	2.7. La justificació de la recerca
40	2.8. Proposta d'índex
42	3. L'acompanyament en l'elaboració del TFM
44	4. Fase II. Elaboració
45	4.1. Primera activitat de seguiment
50	4.2. Segona activitat de seguiment
71	4.3. Tercera activitat de seguiment
73	5. Fase III. Tancament
73	5.1. El document final
76	5.2. Presentació i defensa oral
78	Bibliografia

Presentació

La guia *Com elaborar un treball final de màster?*, del màster universitari de Ciutat i Urbanisme, en la seva 5a edició, va ser elaborada per Eduard J. Álvarez-Palau, Mariela Iglesias Costa i Mirela Fiori,¹ qui també ha coordinat la seva preparació.

Originàriament, va ser el resultat de l'ampliació i l'adaptació de la guia preparada per Claudia Caicedo i coordinada per Xavier Pastor per al màster de Conflictologia (Pastor i Caicedo, 2015).

Des de llavors, ha estat en contínua actualització a partir dels dubtes i les dificultats plantejades per l'estudiantat a l'aula, o detectades en els treballs lliurats fins avui. En aquest sentit, és una guia *in progress*, que pretén respondre de manera clara i sintètica les dificultats pràctiques que hi pugui haver en el procés de concepció i desenvolupament del treball final de màster.

Les indicacions i els exemples proposats pretenen facilitar l'elaboració del treball final, que consisteix en un document realitzat individualment per cada estudiant durant un semestre acadèmic. Es tracta d'un treball inèdit proposat per l'estudiantat en el marc d'una de les línies de treball definides en el pla docent de l'assignatura.

Amb el TFM s'haurà de demostrar la capacitat d'integrar els diferents coneixements adquirits al llarg del màster en l'elaboració de propostes o informes orientats a la resolució de problemes, projectes, programes d'actuació, estratègies o polítiques urbanes que res-

¹ Directora del màster universitari de Ciutat i Urbanisme de la UOC.

ponguin de manera integral a les necessitats emergents derivades dels canvis econòmics, socials i culturals del context urbà actual, interrelacionant els diferents elements i les diferents variables que el conformen. A més, s'hauran d'exposar i argumentar els resultats públicament.

Com utilitzar aquesta guia

**En aquest text es planteja un model d'aprenentatge que
consisteix a facilitar la realització del treball final màster a
partir d'activitats.**

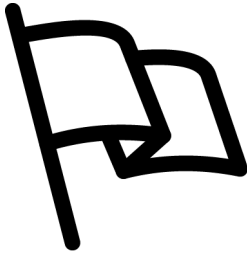
1 El repte

En primer lloc, t'explicarem:
Quin és el repte?

2 Les eines

En una segona part, veurem:
Quines són les eines per assolir-ho?

Comencem...

El repte

El repte que et plantegem amb aquesta guia és l'elaboració del treball final del màster de Ciutat i Urbanisme de manera progressiva. Es plantegen tres fases amb els seus respectius lliuraments, de manera que puguis construir el coneixement comptant en cada moment amb l'assessorament i el suport docent necessaris per arribar amb èxit al final d'aquest trajecte.

Amb aquestes pàgines es pretén acompanyar en el procés d'un treball final de màster d'èxit (en endavant, TFM). És a dir, que es realitzi una recerca que integri i relacioni els coneixements teòrics i metodològics adquirits al llarg del programa de màster.

L'objectiu del TFM és adquirir les destreses analítiques i metodològiques per arribar a la formulació d'informes, projectes o accions concretes que vagin més enllà de la necessària reflexió acadèmica, i que es puguin aplicar en l'entorn professional de les persones que van cursar el màster. Tot això sense ignorar la importància del rigor en el tractament del tema i en l'elaboració metodològica del treball.

Per a això, en l'apartat «Les eines» et proposem alguns instruments teòrics i metodològics que t'ajudaran a avançar en el procés de preparació, elaboració i presentació del TFM. Elements que et guiaran per definir el tema, delinear els objectius i dissenyar un pla d'execució, així com també qüestions més formals per a la presentació final i l'exposició del treball.

A partir de la revisió d'aquestes eines, hauràs d'aplicar els coneixements adquirits en el desenvolupament de les diferents fitxes per a cadascuna de les tres fases del procés complet de realització del TFM.

- 1) **Fase de proposta del tema.** Hauràs d'escollir el teu tema de treball, formular el problema de recerca o projecte i concretar els objectius.
- 2) **Fase d'elaboració.** Hauràs de localitzar el teu problema de recerca o projecte en un marc teòric, definir el disseny metodològic, i planificar el temps i les accions per al desenvolupament del tre-

ball, seguir les corresponents matrius de continguts i aconseguir un text final que correspongui de manera coherent a l'esquema proposat.

- 3) **Fase de presentació i defensa oral.** A través d'una videoconferència, presentaràs el teu treball final de màster davant d'un tribunal avaluador un temps màxim de vint minuts. A partir d'aquí, se't podran fer preguntes i una devolució de la presentació.

Per a cada fase t'oferim eines com, per exemple, matrius, fitxes de treball i exemples pràctics, que et permetran seguir els passos i et facilitaran idees marc sobre com elaborar el teu TFM. Però, en primer lloc, s'ha d'entendre què s'espera d'un TFM i quina forma pot adoptar.

Què s'espera d'un TFM?

Un TFM d'èxit té com a resultat final un document amb un abast que va més enllà de la necessària reflexió acadèmica. Es requereix de la formulació d'un projecte, o d'una acció concreta a aplicar en l'entorn professional del camp de la gestió de la ciutat i l'urbanisme. Aquest treball no només representa una contribució a la comunitat acadèmica, sinó que pretén arribar més lluny. Es busca la revisió dels coneixements adquirits, la seva aplicació pràctica en casos reals, així com l'enfortiment de competències de resolució de problemàtiques urbanes mitjançant intervencions i polítiques específiques.

Quina forma pot adoptar?

El text a desenvolupar es pot ajustar a dues modalitats d'aproximacions:

- **Modalitat A. Recerca empírica:** hauràs de desenvolupar una recerca que aporti elements d'innovació a la resolució de problemàtiques urbanes, fonamentada en dades empíriques (un cas en un context real) tot utilitzant tècniques de recollida de

dades (entrevistes, revisió documental, qüestionaris, etc.). El treball haurà de plantejar preguntes que guiïn el procés de recerca empírica i la seva fonamentació teòrica. Tot i que l'objectiu central d'aquesta modalitat sigui la recerca empírica, també **haurà de proposar recomanacions, suggeriments, etc.**, que, a partir dels resultats obtinguts, estiguin enfocats a l'acció.

- **Modalitat B. Recerca projectiva:** hauràs de desenvolupar una proposta per a un context urbà determinat i que respongui a una situació problemàtica urbana justificada. En la recerca projectiva, l'elaboració d'una proposta és el focus central de la recerca, però, de la mateixa manera que la modalitat A, s'haurà de basar en una fonamentació teòrica i una recerca empírica prèvia (Hurtado, 2000).
- **Modalitat C. Recerca-acció participativa:** desenvoluparàs una recerca col·laborativa orientada a promoure una transformació social. En aquesta modalitat, les persones investigadores deixen d'exercir com a les úniques líders intel·lectuals del procés, i passen a ser cosubjectes i facilitadores del procés de recerca (Heron i Reason, 1997). És a dir, la recerca és un procés cooperatiu entre diferents actors interessats en el coneixement que es produirà —organització social amb la qual vulguis treballar, les persones participants en l'estudi i tu, com a estudiant de treball final de màster. Amb aquesta finalitat, es treballa des de processos de reflexió, discussió i participació en la conceptualització, el desenvolupament i l'aplicació dels resultats de la recerca. Aquesta modalitat no és objecte d'aquesta guia. Si optes per aquesta tipologia de TFM, es recomana la lectura del material *Guia de metodologies participatives orientades a la seva implementació* disponible a l'aula. A més, ho hauràs de comentar al professorat responsable de l'assignatura al començament del curs.

Atesa l'orientació professionalitzant d'aquest màster, no es contemplen investigacions teòriques. Aquesta modalitat de TFM es realitza a partir de la revisió, l'organització i l'anàlisi crítica de la literatura especialitzada sobre els temes en qüestió, i que representen una certa innovació o ampliació del debat estrictament en l'àmbit acadèmic.

Sobre quin tema?

Pel que fa a les temàtiques concretes, s'haurà d'escollir un tema en consonància amb alguna de les línies de treball pròpies del màster indicades en el pla docent de l'assignatura.

Quines competències es treballen en el TFM?

Tabla 1. Competències de la titulació adquirides amb aquesta assignatura

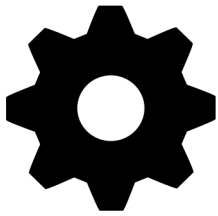
Competències bàsiques (CB)	
CB6	Posseir i comprendre coneixements que aportin una base o una oportunitat de ser originals en el desenvolupament o l'aplicació d'idees, sovint en un context de recerca.
CB7	Saber aplicar els coneixements adquirits i tenir capacitat de resolució de problemes en entorns nous o poc coneguts en contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb l'àrea d'estudi.
CB8	Ser capaç d'integrar coneixements i afrontar la complexitat de fer judicis a partir d'una informació que, essent incompleta o limitada, inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels seus coneixements i judicis.
CB9	Saber exposar les conclusions (i els coneixements i les raons últimes que les sustenten) a públics especialitzats i no especialitzats, d'una manera clara i sense ambigüitats.
CB10	Posseir les habilitats d'aprenentatge que permetin seguir estudiant d'una manera autodirigida o autònoma.
Competències generals (CG)	
CG1	Pensar i raonar d'una manera analítica i crítica.
CG2	Generar i proposar noves idees que responguin satisfactòriament les necessitats i les demandes de realitats concretes.
CG4	Comprendre el llenguatge i les propostes d'altres especialitats.
Competències transversals (CT)	
CT1	Utilitzar i aplicar les TIC en l'àmbit acadèmic i professional.

CT2	Comunicar-se eficaçment de manera escrita per a la vida acadèmica i professional.
CT3	Actuar de manera honesta, ètica, sostenible, socialment responsable i respectuosa amb els drets humans i la diversitat, tant en la pràctica acadèmica com en la professional, i dissenyar solucions per a la millora d'aquestes pràctiques.
Competències específiques (CE)	
CE1	Analitzar, avaluar i interrelacionar els diferents elements i variables que conformen les realitats urbanes, amb criteris eticopolítics que orientin les propostes d'intervenció, el disseny de polítiques i la presa de decisions.
CE2	Exposar i argumentar, en un entorn multidisciplinari i de participació, idees relacionades amb la gestió de la ciutat, els processos urbans i l'urbanisme, de manera lògica i estructurada, i des d'una perspectiva integral i transdisciplinària.
CE4	Elaborar i gestionar amb èxit propostes o informes orientats a la resolució de problemes, projectes, programes d'actuació, estratègies o polítiques urbanes que responguin de manera integral a les necessitats emergents derivades dels canvis econòmics, socials i culturals del context urbà actual.
CE5	Aprofitar de manera crítica les oportunitats que ofereix la revolució digital per l'elaboració de propostes dirigides a la construcció de ciutats obertes, col·laboratives i sostenibles.

Font: elaboració pròpia

Quins són els resultats d'aprenentatge del TFM?

En l'elaboració del TFM cada etapa té els seus respectius resultats d'aprenentatge indicats en el pla docent de l'assignatura. Globalment, el resultat d'aprenentatge del TFM és *elaborar propostes o informes orientats a la resolució de problemes, projectes, programes d'actuació, estratègies o polítiques urbanes, que responguin de manera integral a les necessitats emergents derivades dels canvis econòmics, socials i culturals del context urbà actual, interrelacionant els diferents elements i les diferents variables que el conformen. I exposar i argumentar els seus resultats davant del tribunal que l'avalua.*

Les eînes

En aquestes pàgines, farem un recorregut a través de les eines necessàries per seguir les tres etapes en què dividim el procés complet de desenvolupament d'un TFM: **preparació, elaboració i presentació.**

Una reflexió prèvia

Abans de començar, és important realitzar un reconeixement de les implicacions del camí a emprendre: el moment d'elaboració del TFM, tot i que té un acompanyament per part del professorat responsable de l'assignatura i les tutories, representa un viatge independent. Qui el realitza assumeix un repte amb una càrrega valorativa i d'eines metodològiques pròpies, siguin adquirides en l'etapa acadèmica o fruit de l'exercici professional. Aquest element és un avantatge perquè enriqueix el nostre camp d'estudi, però a vegades pot representar una dificultat. En aquest sentit, és possible que no es compti amb eines metodològiques pròpies, o que s'hagin après en el camí sense gaire reflexió prèvia. També pot ser que, a causa de l'exercici professional, tinguem els recursos personals una mica rovellats per treballar un document acadèmic amb les característiques que se sol·liciten.²

És per això que en aquest apartat busquem establir un esquema que permeti superar aquests obstacles.

Així mateix, ens agradaria destacar i recomanar l'ús dels llocs de diàleg que ofereix la UOC a través de l'aula de treball final de màster com a espai col·lectiu per compartir, resoldre dubtes i trobar suport. El següent comentari destaca la utilitat d'aquesta mena d'espais per a la realització de tesis, però n'estenem la pertinència per a un TFM (Arnoux *et al.*, pàg. 6):

«[...] también facilitan darse cuenta de los obstáculos comunes —que inicialmente suelen percibirse como individuales, y de las fortalezas y los avances de cada uno—, muchas veces inobservables en medio de las dificultades. [...] Estos espacios colectivos no solo contribuyen a la redacción y reescritura encaminadas a formar parte de la tesis, sino que inciden en el pensamiento del trabajo de la tesis, en el contenido que

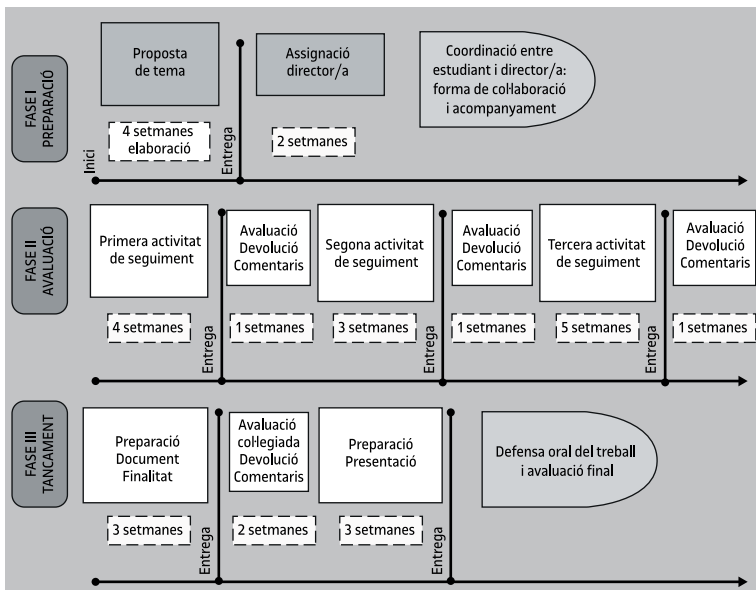
2 Amb aquest propòsit, es recomana revisar Álvarez-Palau (2017).

incluir, en la selección de la bibliografía, en el modo de plantear (y plantearse) la investigación».

1. Les fases d'elaboració del TFM

Com hem esmentat anteriorment, aquesta guia proposa tres fases d'elaboració del TFM. Cada fase suposa l'elaboració de documents lliurables, cadascun dels quals té una valoració i correspon a un percentatge de la nota final especificat en el pla docent de l'assignatura. Noti's, per tant, que per arribar a l'etapa de presentació és imprescindible que s'hagin lliurat tots els documents exigits en les etapes anteriors i tenir una avaluació positiva en el lliurament del document final.

Figura 1. Full de ruta per a l'elaboració del TFM

Font: elaboració pròpia

A la figura 1 il·lustrem les fases, les accions incloses i el temps requerit per a la seva execució. Com a full de ruta, aquest esquema pot servir de punt de partida per entendre el procés i planificar el temps en el moment de començar el treball (el període exacte per a cada etapa i lliurament estarà especificat al calendari de l'aula).

Si s'observen els temps fixats per a cada fase, es disposa aproximadament d'un mes i mig per a la preparació de la proposta de TFM i l'assignació de la persona que el dirigeixi, i de tres mesos fins al lliurament del document final. Un cop lliurat el document final, tindràs tres setmanes per preparar la presentació que utilitzaràs en la defensa oral.

És important tenir present que, en aquesta guia, t'expliquem els passos a seguir d'acord amb el procés de recerca proposat; tanmateix, el desenvolupament d'una recerca no és un procés lineal.

A mesura que avances, tindràs més *inputs* que et permetran ampliar, modificar, delimitar, etc., els elements desenvolupats prèviament. Per aquest mateix motiu, **el document final no és la mera suma de les parts** lliurades al llarg del camí. Cal revisar, retallar, ampliar i acomodar totes les peces perquè el resultat final tingui coherència, estigui ben articulat, i compti amb un fil conductor molt evident que mení a les conclusions i les recomanacions finals.

Abans de començar, et recomanem que tinguis a mà el *kit* de recursos i aplicacions útils seleccionats per la Biblioteca de la UOC per a cada fase del teu projecte, *Eines per elaborar el teu treball final*, també disponible a l'aula.

2. Fase I. Preparació

Per a aquesta fase, seguint el nostre full de ruta, hauràs de preparar la teva proposta de TFM. El resultat serà un document amb els elements que es mostren a la taula 2.

Tabla 2. Taula 2. Elements de la fase de preparació

Tema	S'haurà d'emmarcar en l'àmbit de la gestió de la ciutat i l'urbanisme en una de les línies de treball indicades en el pla docent de l'aula.
Identificació del problema	Has d'identificar un problema pràctic en el tema escollit.
Plantejament del problema	Es desenvolupa i es delimita el problema a partir de l'anàlisi del problema.
Formulació del problema de recerca (TFM modalitat A)	Has de formular la pregunta de recerca.
Formulació del projecte (TFM modalitat B)	Has d'elaborar el teu arbre d'objectius i l'anàlisi d'objectius abans de concretar-los.
Objectius	Has de concretar els objectius generals i específics de la recerca.
Proposta de títol	Està relacionat directament amb la pregunta o l'objectiu general.
Justificació	Exposa el perquè i per a què realitzes l'estudi o el projecte.
Índex orientatiu	És una primera aproximació que estarà en constant revisió durant tot el desenvolupament del treball.

Font: elaboració pròpia

El primer pas en la fase de preparació és triar un tema, i després identificar un problema o una situació problemàtica que serà indagada.

Als apartats següents veurem pas a pas com fer-ho. Tanmateix, atès que **el procés de recerca no és un camí lineal**, moltes vegades les etapes es fan de manera simultània, o el mateix procés ens pot fer retrocedir i replantejar els elements definits inicialment.

2.1. Elecció del tema

Aquest moment és fonamental, atès que és quan definiràs el tema global del treball. És a dir, l'assumpte del TFM. No és el títol.

Com hem esmentat anteriorment, la tipologia del TFM pot ser una recerca empírica (modalitat A) o una recerca projectiva (modalitat B). Sigui quina sigui l'opció escollida, es recomana que la selecció del tema tingui en compte les teves pròpies motivacions i inquietuds sobre les ciutats i l'urbanisme.

Tamayo (2003, pàg. 117) suggereix que, en l'elecció del tema, es tinguin en compte factors subjectius, que tenen a veure amb la persona que realitzarà la recerca i, de l'altra, factors objectius relacionats amb el tema mateix. Molts d'aquests elements estan relacionats amb la factibilitat o viabilitat del tema:

- Subjectius:
 - interès pel tema;
 - capacitat (coneix el tema i la seva relació amb altres temes);
 - temps necessari i disponible per abordar el tema;
 - recursos necessaris (recursos econòmics que es puguin necessitar);
 - disponibilitat del recurs (disponibilitat de i accessibilitat a la bibliografia i els documents);.

- Objectius:
 - permet el disseny? (es presta a ser investigat?);
 - és d'interès?;
 - presenta utilitat? (pot ser útil més enllà del treball en si mateix?); i
 - presenta un nou enfocament? (originalitat).

Igualment, entenem que ha de complir els següents criteris:

- **Pertinència:** el tema s'ha de poder abordar des de l'àmbit teòric i disciplinari dels estudis urbans, la ciutat i l'urbanisme.
- **Claredat, brevetat i precisió:** ha de ser redactat d'una manera senzilla i, en poques paraules, facilitar una idea clara i concisa de què tractarà la recerca.

Tanmateix, com es pot veure en els exemples següents, el tema escollit és inicialment genèric. La seva delimitació s'aconseguirà a mesura que avancis amb el desenvolupament de la recerca. Per això, entenem que en aquesta fase és molt difícil expressar aspectes com originalitat, utilitat o rellevància. Tot i que aquests criteris sí que han de ser presents quan estigui formulat el problema de recerca o projecte.

Exemples

- Col·lectius desafavorits de la perifèria i marginació espacial.
- Accés a l'habitatge i turisme
- Participació ciutadana i regeneració urbana.

Quan hagi escollit el tema general, hi hauràs d'identificar un problema o una situació problemàtica que vulguis indagar. Per a això, et seran de gran ajuda les lectures que realitzaràs sobre aquest tema i els teus coneixements previs.

2.2. El problema o la situació problemàtica

El problema té una relació directa amb el tema i constitueix l'eix fonamental de qualsevol recerca o projecte.

Arias (2012) apunta dos grans tipus de problemes:

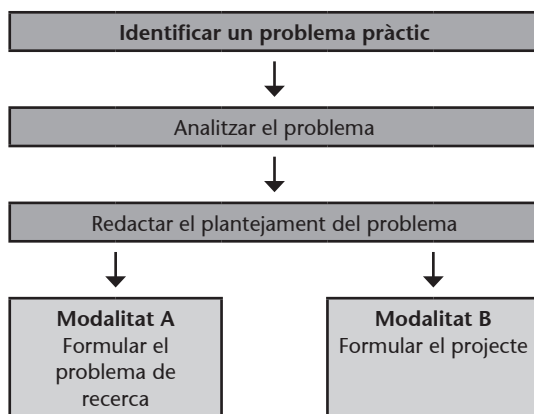
- **Problemes de recerca:** són «interrogants sobre un aspecte no conegut de la realitat», i les respostes extremes del desenvolupament de la recerca són la solució del problema. En alguns casos s'originen en indagar un problema pràctic.

- **Problemes pràctics:** són dificultats o anomalies trobades al nostre entorn en els àmbits social, econòmic, educatiu, administratiu, etc., i que requereixen accions per a la seva solució. Per solucionar un problema pràctic, sovint cal resoldre un problema de recerca.

Segons aquest autor, per formular un problema de recerca primer hauràs d'identificar un buit en el coneixement, detectar quelcom desconegut, una contradicció en els resultats d'una recerca o identificar un problema pràctic.

En el marc d'aquest programa de màster **identificaràs un problema pràctic**, tant si optes per una recerca empírica (modalitat A) com projectiva (modalitat B), com veiem a l'esquema següent:

Figura 2. Identificació d'un problema pràctic

Font: elaboració pròpia

Vegem com abordar cadascun d'aquests passos que menaran a una modalitat o una altra de recerca.

2.2.1. Identificació del problema

Una Pluja d'Idees pot ser una eina útil en aquesta fase. Normalment, succeeix que tenim més clares les solucions que no pas el problema

en si, però és una primera llista d'idees. El següent pas consisteix a identificar els problemes que subjauen a cadascuna de les afirmacions realitzades en la pluja d'idees. En aquest procés és important redactar el problema en negatiu o positiu, de manera sintètica i clara, com un estat existent i no com la manca de solució.

Vegem-ne alguns exemples.

Tabla 3. Identificació del problema pràctic

Tema	Pluja d'idees	Problema pràctic
Col·lectius desfavorits i marginació espacial	Cal promoure la integració espacial dels col·lectius desfavorits.	Els grups desfavorits de la perifèria estan marginats espacialment.
Accés a l'habitatge i turisme	Cal la regulació del preu dels lloguers.	Una part important de la població no pot accedir a l'habitatge en zones turístiques.
Ciutats perifèriques i infraestructura sanitària	Cal construir un hospital a les ciutats perifèriques.	La població X no té infraestructura sanitària.
Participació ciutadana i regeneració urbana	Cal millorar els mecanismes que facin efectiva la participació ciutadana en els projectes de regeneració urbana.	La participació ciutadana no té lloc en totes les fases d'un projecte de regeneració urbana.
Model de consum dels recursos del planeta i les noves generacions	Cal un programa d'educació cívica per a infants, centrat en el tractament i la gestió de residus urbans.	Les noves generacions no són conscients de l'impacte que el model de consum de la societat actual té en els recursos del planeta.
Gènere i accés a l'educació	Cal un programa d'escoles de proximitat en zones perifèriques per garantir l'accés a l'educació de les nenes que viuen en aquestes àrees.	Les nenes que viuen en zones perifèriques no tenen accés a l'educació.

Font: elaboració pròpia

2.2.2. Anàlisi del problema

Un cop identificat el problema pràctic, s'analitzaran des d'una perspectiva integral els elements que el conformen, les seves causes/condicionants i els seus efectes/impactes. Així, es podrà extreure la informació necessària per a la redacció del plantejament del problema.

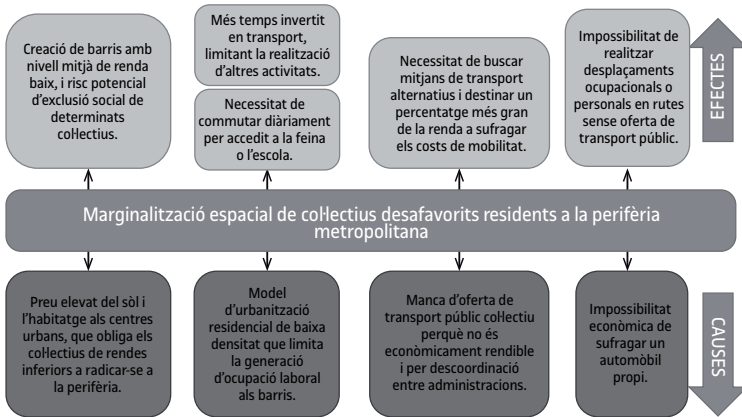
«El planteamiento del problema consiste en describir de manera amplia la situación objeto de estudio, ubicándola en un contexto que permita comprender su origen, relaciones e incógnitas por responder».³

Una eina útil en aquesta etapa és l'anàlisi causal o arbre de problemes. Aquesta anàlisi ens permet verificar les causes/condicions que produeixen el problema i els efectes/impactes que es generen. També utilitzem la paraula *condicions* perquè s'adequa millor als fenòmens socials que estudiem. Tanmateix, cal destacar que **es tracta d'un exercici analític per treballar la complexitat d'un tema i construir la narrativa del problema**. En aquest cas, parlar de causalitat no significa una posició epistemològica d'unicausalitat en els fenòmens socials urbans.

El quadre mostrat a la figura 2 representa l'arbre del problema, en el qual s'il·lustra que les causes poden ser múltiples, i fins i tot es podrien desagregar en nivells per tenir més claredat, veure quines es poden treballar, i quines requereixen accions més complexes. Per a la nostra guia de TFM, il·lustra molt bé el que ja hem comentat: la multiplicitat de causes o condicions no implica necessàriament que les treballarem totes.

³ Arias (2012, pàg. 41).

Figura 3. Exemple d'arbre de problemes per a la marginació espacial de col·lectius desfavorits residents a la perifèria metropolitana.

Font: elaboració pròpia

Com veiem en aquest exemple, amb l'anàlisi causal pots detectar els elements d'aquesta primera pluja d'idees sobre els quals t'agradaria treballar, avaluar les condicions en què es pot realitzar i precisar l'*univers* a analitzar. Per tant, també estaràs en condicions de delimitar no només el problema de la teva recerca, sinó també el tema escollit.

A més, ajuda a establir un context quan estàs provant de localitzar el problema. Finalment, l'arbre pot proporcionar eines addicionals per a la posterior justificació del TFM.

2.2.3. Redacció del plantejament del problema

En la redacció del plantejament del problema hauràs d'argumentar sobre els principals elements que conformen el problema pràctic identificat i analitzat anteriorment. Hauràs de situar el problema en el seu context general i particular (cas d'estudi); explicar els elements externs que influeixen en el problema, les seves possibles causes/condicions i els seus efectes/impactes (figura 2), i justificar la seva rellevància.

També has de delimitar el problema, és a dir, definir la població (subjecte o objecte d'estudi), la dimensió espacial i la dimensió temporal, si s'escau.

Exemple

La població anciana del barri X de la ciutat XX està marginada espacialment.

L'argumentació s'haurà de basar en referents teòrics i empírics, encara que aquesta fase només consisteixi en una primera aproximació a aquests referents. Quan hakis realitzat el marc teòric, podràs tornar a aquest apartat per enriquir i ampliar la teva argumentació.

2.3. Formulació del problema de recerca (modalitat A)

En la formulació del problema, indagaràs en les seves diferents dimensions (variables) i les seves relacions, exposades i analitzades anteriorment. Essent així, aquesta formulació adopta la forma d'una pregunta de recerca.

«Formular es concretar, precisar o enunciar, en este sentido, la formulación del problema es la concreción del planteamiento en una pregunta precisa y delimitada en cuanto a espacio, tiempo y población (si fuere el caso)».⁴

Condicions que ha de complir un problema de recerca segons Arias (2012):

- es recomana formulació en forma de pregunta;
- ha de possibilitar una resposta empírica;
- la resposta ha d'aportar un nou coneixement;
- pot referir-se al comportament d'una variable;
- pot expressar una relació entre dues o més variables;

4 Arias (2012, pàg. 41).

- s'han d'obviar els termes que impliquin judicis valor; i
- no ha d'originar respostes com un simple sí o no.

Exemple

Quina relació hi ha entre l'oferta de transport públic de proximitat i la marginació espacial de les persones grans residents al barri X de la ciutat XX?

Tabla 4. Taula 4. Composició de la pregunta de recerca

Indagació	Variables	Població (subjecte o objecte d'estudi)	Dimensió espacial	Dimensió temporal
Quina és la relació?	<ul style="list-style-type: none"> • Oferta transport públic de proximitat • Marginació espacial 	Ancians	Barri X, perifèria de la ciutat XX	No s'aplica en aquest exemple

És important notar que la pregunta de recerca indica el tipus de recerca que realitzaràs (vegi's l'apartat 3.2):

- Què vol explorar: quins en seran els efectes o les conseqüències?, quin impacte podria tenir?, quines són les percepcions del fenomen?
- Què vol descriure: com?, què?, qui?, on?, quan?
- Què vol explicar: per què?, quines en són les causes?, en quines condicions es desenvolupa?

La pregunta principal de recerca guiarà la formulació de l'objectiu general de la recerca empírica. També podràs redactar preguntes secundàries que en guiaran els objectius específics.

2.4. Objectius

Els objectius expressen allò que faràs per respondre la pregunta o les preguntes formulades anteriorment (modalitat A), o l'acció que realitzaràs per solucionar el problema pràctic (modalitat B).

Els verbs utilitzats en la formulació dels objectius marcaran la profunditat amb què els abordaràs:

- **Exploratori:** investiga un tema poc estudiat o conegut.
- **Descriptiu:** descriu les característiques i els comportaments dels subjectes o els objectes d'estudi, sense establir relacions entre les variables estudiades.
- **Correlacional:** determina el grau de correlació entre dues o més variables. Segons Arias (2012), aquesta seria una subcategoria del nivell descriptiu.
- **Explicatiu:** estableix relacions de causa-efecte del fenomen estudiat.
- **Projectiu:** elabora de manera detallada una proposta tècnica, un disseny, un projecte o un programa que respongui a un problema o una situació que cal canviar, i que tingui en compte la factibilitat de la proposta pel que fa a recursos i context (vegeu-ne més a l'apartat «Els objectius de la recerca projectiva» d'aquesta guia).

Arias (2006) assenyala els verbs més indicats per a la formulació dels objectius de recerca segons la seva naturalesa, tal com es veu a la taula 5.

Tabla 5. Verbs per a la formulació d'objectius de recerca

Nivell exploratori	Nivell descriptiu	Nivell explicatiu
Conèixer Definir Descobrir Detectar Estudi Explorar Indagar Sondejar	Analitzar Calcular Caracteritzar Classificar Comparar Quantificar Descriure Diagnosticar Examinar Identificar Mesurar	Comprovar Demostrar Determinar Establir Avaluar Explicar Inferir Relacionar Verificar

Font: Arias (2006, pàg. 91)

En la **recerca projectiva** també s'utilitzen verbs com *desenvolupar*, *crear*, *dissenyar*, *formular*, *elaborar*, etc. És important remarcar que, en aquest cas, tal com indica Arias (2006), l'ús del verb *proposar* és inadequat, ja que és sinònim de suggerir o recomanar, que no es corresponen amb el nivell projectiu.

Segons el mateix autor, els objectius hauran de tenir les característiques següents:

- Redactar-se començant amb un verb en infinitiu.
- Precisar les variables o les dimensions que es mesuraran.
- Assenyalar els resultats que s'esperen.
- Definir l'abast de la recerca.
- Ser factible.

Els objectius es divideixen entre objectiu general i objectius específics.

L'**objectiu general** expressa el resultat del TFM i els **objectius específics** tot el que has d'investigar per assolir l'objectiu general (Tama-yo, 2003).

L'objectiu general també expressa el nivell de profunditat al qual arribarà el teu TFM. No recomanem treballar amb més d'un objectiu general, ja que podria ser inabastable en el marc temporal del TFM.

Els objectius específics són la desagregació de l'objectiu general, és a dir, els components que contribueixen a la seva realització. Per tant, solen expressar nivells inferiors de profunditat que l'objectiu general.

Es recomana treballar amb tres o, com a màxim, quatre objectius específics. Per a cadascun cal establir fites realistes, viables i mesurables que contribueixin a l'objectiu general. Tanmateix, has de tenir cura de no confondre els objectius específics amb **accions** o **activitats**.

Exemple

Entrevistar és una acció i no pas un objectiu.

Igualment, és fonamental assegurar la coherència entre els objectius específics i l'objectiu general. Per aquest motiu, convé pena preguntar-se: com contribueix, això, a assolir l'objectiu general? Un disseny metodològic d'èxit depèn d'una formulació adequada, ja que a través d'ell visualitzem les accions a realitzar i estructurarem la planificació general del TFM.

2.4.1. Els objectius en la recerca empírica

En una recerca empírica, l'objectiu general està directament relacionat amb la pregunta principal de la teva recerca, tal com es pot veure a la taula 6.

Tabla 6. Relació entre la pregunta principal i l'objectiu general del TFM

Pregunta principal de recerca	Objectiu general
Quina relació hi ha entre l'oferta de transport públic de proximitat i la marginació espacial de les persones grans residents al barri X de la ciutat XX?	Determinar la relació existent entre l'oferta de transport públic de proximitat i la marginació espacial de les persones grans residents al barri X de la ciutat XX.

Font: elaboració pròpia

A partir de l'exemple anterior, podem formular els següents objectius específics:

Tabla 7. Objectius específics del TFM (modalitat A)

Preguntes secundàries de recerca	Objetivos específicos
<ul style="list-style-type: none">• Quantes persones grans del barri X tenen dificultats per accedir als serveis de manera autònoma?• On es localitzen els principals serveis i on resideixen les persones grans amb dificultats per accedir-hi?• Quins són els requeriments específics d'un transport públic col·lectiu de barri per donar servei a la població desfavorida, en concret a les persones grans?• Quines relacions potencials no queden abastides per l'oferta existent de transport públic col·lectiu?	<ul style="list-style-type: none">• Identificar les persones grans del barri X amb problemes per accedir als serveis de manera autònoma.• Localitzar al mapa els principals serveis i les persones grans amb dificultats per accedir-hi de manera autònoma.• Recopilar els requeriments específics, contrastant-los amb l'oferta de transport públic disponible.• Analitzar la xarxa de transport públic col·lectiu per determinar si dona resposta a totes les necessitats socials.• Identificar possibles millores en l'oferta de serveis de transport públic col·lectiu.

2.4.2. Els objectius en la recerca projectiva

En una recerca projectiva, l'objectiu general està dirigit a la configuració de programes, estratègies, plans, etc., per canviar la situació problemàtica identificada (Hurtado, 2000).

Els objectius específics solen ser accions analítiques que donaran la informació necessària per a la concreció de l'objectiu general. Per tant, el seu abast dependrà de la informació prèvia disponible en el moment de realitzar el treball.

En aquesta modalitat de TFM l'objectiu no respon a una pregunta de recerca, però sí que ve precedit d'una pregunta que indaga sobre «les característiques, les condicions, les accions o les situacions que, posades en marxa, permetrien transformar una realitat» (Hurtado, 2000, pàg. 329). Aquesta seria la *formulació d'un enunciat holopràxic projectiu* (Hurtado, 2000), que en aquesta guia anomenarem de **formulació del projecte**, com veurem en el següent apartat.

2.5. Formulació del projecte (modalitat B)

Per a la formulació del projecte en la recerca projectiva (modalitat B), primer hauràs de construir l'arbre d'objectius a partir de l'arbre de problemes realitzat anteriorment:

- El problema pràctic redactat en positiu esdevé el propòsit general de la proposta o el projecte que es vol desenvolupar.
- Els efectes es converteixen en les finalitats del projecte.
- Les causes es converteixen en els mitjans, és a dir, les accions requerides per assolir el propòsit.

Aquesta eina s'utilitza molt en la planificació i la formulació de projectes. L'avantatge d'utilitzar aquesta eina és que contribueix a establir accions concretes o passos a seguir que es poden traduir en els objectius globals de qualsevol projecte.

Aquest és el moment de detectar si hi ha hagut una formulació incorrecta, de veure si les causes són una veritable causa del problema i de perfilar l'objectiu.

Tanmateix, en aquesta modalitat de TFM has de parar atenció a **no confondre els objectius de la recerca amb els objectius o el propòsit de les propostes** (Hurtado, 2000, pàg. 330).

Exemple

Reduir la marginació espacial és l'objectiu o el propòsit de la proposta, no és l'objectiu de la recerca.

A la taula 8 es desenvolupa l'exemple anterior per il·lustrar com realitzar aquesta part del treball.

Tabla 8. Arbre d'objectius

Finalitats	Evitar la segregació espacial per nivell de renda i la creació de bosses de pobresa localitzades.	Reduir el temps invertit en transport.	Garantir l'accés al transport públic col·lectiu als col·lectius més desafavorits.	Minimitzar el nombre de viatges potencials que no es poden realitzar per manca de mitjans.
		Reduir la distància mitjana entre residència i feina/escola.		
Propòsit	Integració espacial de col·lectius desafavorits de la perifèria metropolitana.			
Mitjans o accions per solucionar el problema	Desenvolupar un programa d'habitatge social que garanteixi la diversitat de rendes als barris.	Revisar la planificació urbanística per assegurar una densitat urbana mínima i la multiplicitat d'usos.	Redactar d'un pla de mobilitat de proximitat, en què es garanteixi la cobertura de transport públic i els bons socials per als col·lectius més desafavorits.	Fomentar l'ús dels nous instruments de l'economia col·laborativa en matèria de mobilitat urbana.

Font: elaboració pròpia

Un cop obtinguda la narrativa de l'arbre d'objectius, podem indagar sobre les característiques o condicions que han de tenir les accions, tal com indica Hurtado (2000).

Exemple

Com seria un pla de mobilitat de proximitat, en què es garanteixi la cobertura de transport públic i els bons socials per als col·lectius desafavorits, i que en promogui la integració espacial?

Tanmateix, ens sembla que aquesta pregunta es pot obviar a l'hora d'escriure la formulació del projecte, i que es pot passar directament a precisar l'objectiu general a través de les finalitats que s'han construït. Recorda que estarà delimitat a partir de les diferents dimensions abordades en el plantejament del problema.

Vegem com queda l'esquema formulat segons els objectius generals i els objectius específics. A l'exemple desenvolupem només dues de les causes diagnosticades en l'arbre del problema.

Tabla 9. De l'anàlisi d'objectius a la formulació del projecte

Anàlisi d'objectius	Formulació del projecte
<p>Finalitats Garantir l'accés al transport públic col·lectiu als col·lectius més desafavorits.</p> <p>Què es necessita per assolir els fins?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Un pla de mobilitat urbana de barri, en què es garanteixi la cobertura de transport públic i els bons socials a la població desafavorida. • L'ús dels nous instruments de l'economia col·laborativa en matèria de mobilitat urbana. 	<p>Objectiu general Desenvolupar un pla de mobilitat urbana per a les persones grans del districte X, que els garanteixi poder desplaçar-se als diferents equipaments sanitaris públics amb autonomia i sense suposar una càrrega econòmica excessiva.</p> <hr/> <p>Objectius específics</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identificar la demanda d'usuaris del barri X amb problemes per accedir al sistema sanitari de manera autònoma. • Recopilar els requeriments específics, contrastant-los amb l'oferta de transport públic disponible i amb el sistema vigent de tarifes. • Definir un sistema de transport a demanda que permeti transportar les persones grans sense oferta de transport públic per assistir a visites mèdiques de control. • Crear mecanismes complementaris que permetin desplaçar les persones grans a l'hospital més proper en cas d'urgència.

Font: elaboració pròpia

2.6. Proposta de títol

El títol està relacionat directament amb la pregunta o l'objectiu general de la recerca. Si està ben elaborat, la seva lectura ens permetrà saber on es dirigeix el treball. És important recordar que *títol* i *tema* no són sinònims.

Tabla 10. Exemple de TFM (modalitat A)

Pregunta	Objectiu general	Títol
Quina relació hi ha entre l'oferta de transport públic de proximitat i la marginació espacial de les persones grans residents al barri X de la ciutat XX?	Determinar la relació existent entre l'oferta de transport públic de barri i la marginació espacial de les persones grans residents al barri X de la ciutat XX.	Relació entre marginació espacial de col·lectius desfavorits i oferta de transport públic de proximitat. El cas de les persones grans del barri X de la ciutat XX.

Font: elaboració pròpia a partir d'Arias (2012)

Si es tracta d'una recerca projectiva (modalitat B), el títol haurà d'expressar el resultat esperat a més d'especificar el cas d'estudi.

Tabla 11. Exemple TFM (modalitat B)

Objectiu general	Títol
Desenvolupar un pla de mobilitat urbana per a persones grans del districte X, que els garanteixi poder desplaçar-se als diferents equipaments sanitaris públics amb autonomia i sense suposar una càrrega econòmica excessiva.	<i>La sanitat arriba a la teva porta: Programa de transport a demanda per a persones grans que requereixin assistència sanitària. Estudi de cas al barri X, ciutat XX.</i>

Font: elaboració pròpia a partir d'Arias (2012)

En qualsevol cas, es tracta d'un títol provisional que, a mesura que avancis en el procés, és possible que perfilis, precisis o canviïs.

2.7. La justificació de la recerca

És important **no confondre la justificació de la recerca amb la justificació del problema.**

Escriure la justificació de la teva recerca significa exposar **per què i per a què la realitzes** (Arias, 2006).

Treballar en un tema concret, documentar un cas o realitzar un estudi de cas pot ser rellevant perquè és nou; però també perquè agrega noves perspectives a una qüestió o perquè s'estudia una dimensió diferent de les que s'han abordat prèviament. D'aquí que la rellevància i la pertinència tinguin diferents maneres de justificar-se.

Així, un estudi sobre les formes d'ús de l'espai públic a la dècada dels vuitanta pot ser un tema interessant des del punt de vista històric. Tanmateix, tindrà més rellevància per al camp de les polítiques urbanes si, amb aquest estudi, pretenem aportar una reflexió actual sobre l'impacte que té en la configuració de formes d'ús i regulació de l'espai públic al segle XXI.

Amb això volem dir que, en la justificació, estem argumentant de manera contundent per què aquest tema està en línia amb el camp de la gestió de la ciutat. I, a més, com aquesta reflexió actual permet explorar l'àrea d'estudi, aplicar-la a contextos reals, precisar si la seva aplicació és viable i enriquir així el nostre camp de coneixement.

Per a la seva redacció, pot fer-te les següents preguntes:

- Per què la recerca proposada es considera rellevant i nova?
- Per a què serveix l'estudi o el projecte?
- Quins beneficis aporta?
- Quina necessitat respon?
- Què aporta al camp de la gestió de la ciutat i l'urbanisme?

En aquesta etapa es tracta de presentar una primera versió de la justificació, que haurà de ser revisada i ampliada un cop finalitzat el procés de recerca.

2.8. Proposta d'índex

L'índex és una estructura que es revisa constantment al llarg de la recerca, però que s'ha de plantejar al començament, ja que et servirà de guia en tot el procés.

Per tenir una visió aproximada de l'estructura que ha de tenir el document final, pots consultar la taula 29, «Elements del document final» d'aquesta guia, encara que no es correspongui amb l'ordre del procés de recerca.

Els capítols i els subcapítols s'han d'ordenar amb una llista numerada.

3. L'acompanyament en l'elaboració del TFM

Un cop lliurada la proposta de TFM, el professorat responsable de l'assignatura la valorarà i t'assignarà una persona per dirigir el teu TFM. La direcció del TFM suposa un acompanyament en tot el procés fins a la defensa final del treball. Si bé la direcció serà assignada pel professorat responsable de l'assignatura, podràs fer una proposta segons les teves preferències, tenint en compte la idoneïtat o el coneixement de la matèria de la persona que proposis.

Un primer pas seria elaborar una planificació detallada d'aquest procés, preferiblement amb les dates i la teva pròpia disponibilitat de temps, sempre respectant els lliuraments de seguiment predefinitos en el calendari de l'aula. A partir d'aquesta informació, hauràs de planificar les diferents tasques a desenvolupar (pots ajudar-te d'un diagrama de Gantt) i conèixer el marge de temps de què disposes per plantejar-te objectius realistes adequats.

En qualsevol cas, has de saber que la relació i les regles de joc que estableixis amb el teu director o la teva directora seran fonamentals. S'ha avançat molt en la literatura acadèmica sobre aquesta qüestió, especialment en la definició de què és o què hauria de ser aquest rol (Rosas, Flores i Valarino, 2006, pàg. 163):

«[...] siendo una tarea tan importante la que tiene el tutor [...] resulta necesario tener ciertas características para desempeñar tal función, entre las cuales destacan las siguientes: ser un experto reconocido en su área de conocimiento, desempeñar activamente tareas de investigación y docencia directamente relacionadas con el objeto de la tutoría, saber equilibrar durante la tutoría las capacidades académicas con las humanas,

sin perder de vista el objetivo académico por el cual se inició la relación tutor-tesista».

En aquest context, et recomanem que, un cop tinguis assignada la persona que dirigirà el teu TFM, s'estableixin conjuntament pautes de treball. És a dir, pactar unes normes de com es realitzarà la tutoria en funció de la teva pròpia planificació i el calendari de l'aula, tot establint una sintonia de treball.

Recorda que tota la comunicació textual amb el teu director o la teva directora s'ha de fer al fòrum de l'aula de TFM.

Les persones que exerceixin aquesta funció, segurament tindran la iniciativa de proposar-te un esquema de treball. Tanmateix, convé tenir presents les seves expectatives de supervisió, quelcom fonamental per avançar i garantir un *feedback* que doni suport en tot el procés. A la taula 12 et suggerim algunes de les preguntes que et podries plantejar perquè, un cop tinguis la direcció assignada, pugueu avaluar-ho conjuntament:

Tabla 12. Preguntes clau sobre expectatives de direcció

Les meves expectatives sobre la direcció del TFM
Conec la seva experiència en l'àrea del coneixement en què vull treballar?
Quina mena de <i>feedback</i> necessito per avançar en el meu treball?
Necessito sessions de videoconferències o n'hi ha prou amb l'intercanvi escrit?
Amb quina freqüència necessito fer intercanvis?
Quina disponibilitat tinc de temps, quina quantitat de temps he previst dedicar al meu treball de tesi, i amb quina disponibilitat compto per treballar amb el meu director o la meva directora?

Font: elaboració pròpia

4. Fase II. Elaboració

Com hem vist en el nostre full de ruta, aquesta fase es divideix en tres activitats de seguiment corresponents a tres documents que s'han d'elaborar (taula 13).

Tabla 13. Etapes de la fase II

Activitats	Què ha de contenir
Primera activitat de seguiment	Has d'incorporar els suggeriments del teu o la teva director/a a la proposta inicial i centrar-te en el marc teòric que fonamentarà la recerca.
Segona activitat de seguiment	Exposes els aspectes més pràctics del TFM, com ara el marc metodològic amb el qual es preveu assolir els objectius , la planificació i els resultats esperats . D'altra banda, incorpores elements del context que donaran un marc al cas abordat.
Tercera activitat de seguiment	Has de desenvolupar les activitats planificades en el lliurament anterior, incloses l'anàlisi de dades i la interpretació de les dades, i l'elaboració del projecte (modalitat B).

Font: elaboració pròpia

A cada activitat de seguiment li correspon una avaluació segons els criteris establerts al pla docent de l'assignatura. El document final serà avaluat pel mateix tribunal davant del qual es farà la defensa oral.

Recorda que, de la fase anterior, ja en tens moltes coses resoltes: has seleccionat un tema i has establert quin és el problema. Tens, a més, un mapa de quines en són les causes i quins en són els efectes, així com una justificació de la pertinència del tema per al camp de la ges-

tió de la ciutat i l'urbanisme. Igualment, has construït un objectiu general i els objectius específics. Tanmateix, recorda que la recerca no és un procés lineal. Com hem dit abans, a mesura que avances necessitaràs reformulacions de les etapes prèvies.

No obstant això, probablement ja tinguis *in mente* o hagi anat sorgint:

- **Un marc teòric:** sobre què es fonamenta el problema?
- **Una idea de les fonts a utilitzar:** bibliografia, apunts, recursos audiovisuals, etc.
- **Un esbós de la metodologia:** com i amb quines tècniques avançaràs?

A més, segurament ja has iniciat les tutories i has establert unes pautes de treball per a les següents etapes d'elaboració del TFM. És important tenir en compte que el primer document que has elaborat (la proposta de TFM) no és un esquema rígid. Pot evolucionar i es pot precisar en aquesta fase II. Tingues present que aquestes reformulacions formen part de qualsevol procés de recerca (Rico, Alonso, Rodríguez, Díaz i Castillo, 2006):

«Por lo general, las formulaciones iniciales del problema, la metodología y el marco teórico varían a lo largo de la ejecución de la investigación, bien sea por el acercamiento directo al objeto de estudio o por una reflexión teórica más profunda que la que se realizó inicialmente por limitaciones de tiempo».

Tenint presents aquestes reflexions, vegem cadascuna de les etapes i algunes de les eines recomanades.

4.1. Primera activitat de seguiment

En aquesta etapa s'ha d'elaborar un document amb els elements que s'exposen a la taula 14.

Tabla 14. Elements de la primera activitat de seguiment

Contingut	Descripció
Marc teòric	Exposa i argumenta sobre els antecedents de la recerca, les bases teòriques, analítiques o normatives que la fonamenten i la definició dels conceptes.

Font: elaboració pròpia

Tingues en compte que en aquest lliurament hauràs de concentrar-te en el marc teòric, ja que és el pilar que fonamenta tota la teva recerca. També hauràs d'incorporar els suggeriments que has rebut del teu director o la teva directora en relació amb els elements de la proposta lliurada (fase 1), o ampliar-los o modificar-los a partir de les noves lectures realitzades. Per aquest motiu, hauràs de tornar a lliurar-los conjuntament amb els elements propis d'aquest lliurament de seguiment.

4.1.1. Marc teòric

El marc teòric és el referent conceptual que orientarà el treball, tant si es tracta d'una recerca empírica (modalitat A) com si és una recerca projectiva (modalitat B). Ha de fonamentar els principals aspectes que caracteritzen la teva pregunta de recerca o projecte. A vegades, fins i tot pot contribuir a respondre-la o solucionar-la. Aquest pot ser el cas de l'aplicació d'una aportació teòrica a una situació pràctica. També d'aquí es deriva el disseny metodològic de la teva recerca.

Per aquest motiu, la seva elaboració també et servirà per enriquir la redacció del plantejament del problema realitzat en el lliurament anterior i per realitzar el disseny metodològic en el proper lliurament.

El marc teòric també permet esbossar des de quin enfocament està parlant l'autor o l'autora del TFM, així com el lloc des del qual enunciarà l'anàlisi o l'orientació del projecte.

«Evidentemente, en función del modelo teórico seleccionado (por ejemplo, más participativo o menos, basado en las causas o en los factores),

ofreceremos un enfoque al proyecto y su materialización tanto en el trabajo de campo como en la metodología que aplicar y en la obtención de los resultados esperados y el impacto».⁵

En general, el marc teòric està conformat per:

- **Antecedents**, és a dir, els estudis o els projectes previs que han abordat el problema, les conclusions o els resultats.

Exemple

Una recerca empírica sobre marginació espacial i transport públic en altres contextos, sobre les causes de la marginació espacial de col·lectius desafavorits en barris perifèrics, projectes anteriors per reduir la marginació espacial, etc.

- **Bases teòriques, analítiques o normatives** que conformen els diferents enfocaments relacionats amb les dimensions del problema.

Exemple

Diferents explicacions teòriques per a la marginació espacial de col·lectius desafavorits, en particular de persones grans, incloses les que advoquen per una relació causa/efecte entre l'oferta de transport públic i la marginació espacial d'aquests col·lectius.

- **Definició dels conceptes** clau que utilitzaràs al treball. Aquests conceptes solen estar presents en el problema formulat, en l'objectiu general i en el títol proposat.

Exemple

Definicions teòriques de marginació espacial, de col·lectius desafavorits i de transport de proximitat.

5 Pastor (2014, pàg. 5).

Un altre exemple més complex seria si treballem l'activació i la diversificació d'usos en espais públics en un barri degradat. En aquest cas, és pertinent clarificar conceptes per situar-nos en una dimensió simbòlica i política de l'espai públic com a eina d'inclusió social, ja que des d'una perspectiva únicament material i jurídica no s'arribaria a assolir.

És important notar que és a partir dels diferents enfocaments teòrics analitzats en el marc teòric que podràs situar la seva recerca en un enfocament determinat.

No hi ha una manera estàndard de presentar un marc teòric, però cal seguir un criteri d'organització (Rico *et al.*, 2006). Valguin d'exemple les següents alternatives:

- **D'allò particular a allò general.** Des dels continguts simples als complexos, fent-los dependre del problema central del treball.
- **Organitzar-lo per nivells teòrics.** En primer lloc, analitzar i interrelacionar les teories i els marcs generals relacionats amb les dimensions del problema central del treball; després, l'evidència empírica (estudis, recerques, diagnòstics o projectes relacionats amb el problema).

Finalment, és important tenir en compte que el marc teòric constitueix **una oportunitat d'integrar els conceptes** i les eines apreses en el màster. Aquest procés d'integració i articulació d'idees fa que la presentació del marc teòric no sigui un resum d'idees d'autors o corrents de pensament. Es tracta de la creació d'un fil conductor en funció del problema plantejat, en què l'autor o l'autora aporta, a més, la seva experiència i la seva postura davant del marc. És aquí on s'interactua amb els referents teòrics, es contribueix amb una visió pròpia, es qüestiona el coneixement existent i es construeixen nous horitzons.

I, per acabar, fem algunes recomanacions:

- Comprovar amb el teu director o la teva directora si estàs triant les dimensions correctes del problema abans d'aprofundir en la cerca bibliogràfica.
- Fer un índex orientatiu específic del marc teòric que es pretén utilitzar.

- Escriure de manera objectiva i sintètica.
- Evitar opinions personals subjectives o avançar conclusions.
- Evitar l'ús excessiu de les cites textuais o l'ús de cites sense el comentari respectiu.
- Fer un ús ètic de la informació tot respectant l'aspecte normatiu del sistema de referències APA.

Per a un ús correcte de les citacions, recomanem el recurs *Com citar en els teus treballs*, preparat per la biblioteca de la UOC, també disponible als recursos de l'aula.

4.1.2. Matriu de verificació per a la primera activitat de seguiment

Per a la primera activitat, utilitzar una matriu de verificació et permetrà ordenar tots els elements del document seguint els eixos anteriors. Recorda que, si bé en aquesta etapa ens centrem en el marc teòric, també cal ajustar els elements previs.

Tabla 15. Matriu de verificació dels principals elements de la recerca

Contingut	Preguntes de verificació
Títol del TFM	El títol ofereix una idea clara i acotada del problema de recerca o projecte? El títol especifica el cas o l'objecte d'estudi?
Plantejament del problema	Inclou elements que ajuden a situar el problema en el seu context general i específic? Exposa i analitza els elements externs que influeixen en el problema? Queda justificada la rellevància del problema? S'ha delimitat el problema?
Formulació del problema (modalitat A)	La pregunta de recerca manté relació amb el problema plantejat? La pregunta de recerca és factible? La pregunta confereix originalitat, utilitat i rellevància a la recerca?
Formulació del projecte (modalitat B)	La formulació del projecte manté relació amb el problema plantejat? La formulació del projecte és factible? La formulació del projecte confereix originalitat, utilitat i rellevància a la recerca?

Contingut	Preguntes de verificació
Objectiu general	L'objectiu general és coherent amb la pregunta de recerca i inclou les diferents variables? (Modalitat A) L'objectiu general és coherent amb les finalitats del projecte i les accions per assolir-les? (Modalitat B)
Objectius específics	Els objectius específics estableixen fites realistes, factibles i mesurables que contribueixen a l'assoliment de l'objectiu general?
Justificació	S'argumenta per què aquest tema és rellevant i pertinent, per a què serveix aquest estudi o projecte, i què aporta al camp de la ciutat i l'urbanisme?
Marc teòric	Revisa el conjunt d'estudis i projectes previs que aborden aquest problema o cas? Les bases teòriques, analítiques o normatives queden clarament exposades? Està clar l'enfocament teòric que adoptaré? Defineix teòricament els conceptes clau que emmarquen el problema abordat i orienten l'anàlisi?

Font: elaboració pròpia

4.2. Segona activitat de seguiment

Aquesta activitat suposa l'elaboració d'un document amb el següent contingut:

Tabla 16. Elements de la segona activitat de seguiment

Contingut	Descripció
Marc metodològic	Especifica tots els elements necessaris per assolir els objectius plantejats. S'ha d'explicar detalladament com i amb què.
Resultats esperats	Describe breument què s'espera obtenir amb l'assoliment dels objectius.
Planificació	Exposa un cronograma detallat amb totes les accions previstes i el temps requerit.

Contingut	Descripció
Context d'aplicació	Identifica i descriu els àmbits d'aplicació del TFM (el lloc d'aplicació, els destinataris i les seves característiques principals, l'evolució històrica del cas, etc.).

Font: elaboració pròpia

4.2.1. Marc metodològic

En el marc metodològic, en primer lloc, hi hauràs d'indicar el nivell de profunditat de la teva recerca.

Quan vas elaborar els teus objectius, automàticament estaves definint també la profunditat amb la qual serien abordats —exploratori, descriptiu, correlacional, explicatiu i projectiu (TFM modalitat B). Per tant, ara has de fer-ne una revisió en funció del temps i els recursos disponibles.

A partir d'aquesta revisió, hauràs de definir:

- El **disseny de la recerca**: quina estratègia metodològica adoptaràs per a cada objectiu específic proposat.
- La **població**: els subjectes o objectes d'estudi i les mostres, si s'escau.
- Les **tècniques** i els **instruments** de recol·lecció i processament de les dades.
- Les **fonts** que pretens utilitzar.

Disseny de la recerca

En el disseny de la recerca defineixes l'estratègia metodològica que triaràs per a la concreció dels objectius previstos, en els nivells predefinitos.

Els dissenys de recerca es classifiquen segons el tipus de dades que s'utilitzen —secundàries, primàries, o primàries a partir de la manipulació d'una de les variables— que es tradueixen en (Arias, 2012, pàg. 27-34):

- **Recerca documental:** procés basat en la cerca, la recuperació, l'anàlisi, la crítica i la interpretació de **dades secundàries**.
- **Recerca de camp:** recopilació directa de dades dels subjectes investigats, o de la realitat en què succeeixen els fets (**dades primàries**), sense manipular o controlar cap variable.
- **Recerca experimental:** procés que consisteix a sotmetre un objecte o grup d'individus a certes condicions, estímuls o tractament (variable independent), per observar els efectes o les reaccions que es produeixen (variable dependent) (**dades primàries manipulades**).

Tant la recerca documental com la de camp, que són les utilitzades en el marc dels treballs de final de màster, es poden utilitzar simultàniament en una mateixa recerca i en els diferents nivells de profunditat en funció de com siguin dels objectius, com es pot veure a la taula següent.

Tabla 17. Objectius específics, nivell i disseny de recerca

Objectius específics	Nivell	Disseny de recerca
<ul style="list-style-type: none"> • Identificar les persones grans del barri X amb problemes per accedir als serveis de manera autònoma. 	Descriptiu	<ul style="list-style-type: none"> • Recerca documental (p. e., cens o padró). • Recerca de camp (entrevista a una mostra representativa, entrevista a serveis socials, dades obertes del consistori, etc.)
<ul style="list-style-type: none"> • Localitzar al mapa els principals serveis i les persones grans amb dificultats per accedir-hi de manera autònoma. 	Descriptiu (gràfic)	<ul style="list-style-type: none"> • Representació gràfica de les dades recopilades.
<ul style="list-style-type: none"> • Recopilar els requeriments específics, contrastant-los amb l'oferta de transport públic disponible. 	Descriptiu	<ul style="list-style-type: none"> • Recerca documental (consulta bibliogràfica especialitzada i experiències de referència).

Font: elaboració pròpia

Com s'afirma a Rico *et al.* (2006), el disseny d'una recerca equival a planificar la seva execució. Amb això no es fa referència a una llista d'accions, sinó més aviat a una estructura assenyada ha d'estar sempre articulada amb els objectius genals i específics establerts. A més, haurà d'estar fonamentada tant en el marc teòric redactat anterior-

ment com en criteris metodològics establerts des de la bibliografia, revisada i adequadament referenciada.

D'altra banda, és important recordar que el disseny ha de considerar l'enfocament que vols donar al teu treball. Pot ser que els teus objectius requereixin un disseny que privilegiï els mètodes quantitius. O, en canvi, pot ser que necessiti de l'anàlisi d'un cas en concret, per apropar-te als múltiples elements d'un fenomen complex a través de l'observació i l'exploració. En aquest cas, serà preferible buscar la seva comprensió mitjançant testimonis i la recopilació d'informació en el terreny. Fins i tot pot ser que requereixi una combinació entre instruments qualitius i quantitius.

Cal esmentar que els estudis de cas (EC) són molt freqüents en els nostres TFM. Es poden utilitzar per tenir un coneixement exhaustiu del cas escollit *per se*. Però també per obtenir informació útil, entre altres informacions utilitzades en la recerca. En aquest sentit, Monroy (2009) assenyala que els estudis de cas poden ser tant un mètode de recerca com una tècnica, depenent de la finalitat per a la qual s'utilitzin. Aquí, no ens interessa tant saber quina categoria s'insereix, com esmentar que un estudi de cas pot ser abordat com una recerca de camp i també com una estratègia documental.

Població i mostra

Per poder definir amb precisió quines dades buscaràs i com les recolliràs, has de descriure les característiques dels subjectes o els objectes d'anàlisi.

Arias (2012 pàg. 81) defineix població com a:

«[...] un conjunto finito o infinito de elementos con características comunes para los cuales serán extensivas conclusiones de la investigación. Esta queda determinada por el problema y por los objetivos del estudio».

En general, no es pren la totalitat de la població (cosa que suposaria grans esforços i temps), sinó que es tracta de reduir el grup a una mostra que contingui les característiques del conjunt (criteri de representativitat) per poder entrevistar, enquestar o observar.

Des d'una perspectiva social, la principal dificultat de les mostres i la seva representativitat té més a veure amb l'heterogeneïtat de les poblacions que amb la seva mida.

Exemple

Tornant a l'exemple anterior, tindriem:

- **Població:** persones grans del barri X amb problemes per accedir als serveis de manera autònoma. En aquest cas, s'hauria de descriure la franja d'edat i altres característiques, com ara si viuen soles o no, etc.
- **Mostra:** cal identificar els perfils que tenen problemes d'accés per afavorir la seva inclusió a la mostra. En cas contrari, no es complirà el requisit de representativitat de la mostra.

Tècniques i instruments

Cada disseny de recerca requerirà d'unes tècniques i uns instruments específics per a la seva realització, d'acord amb el que s'exemplifica a la taula 18.

Tabla 18. Matriu de dissenys de recerca no experimental, tècniques i instruments

Disseny de recerca	Tècniques de recerca	Instruments
Recerca de camp	Enquestes	Targetes, gravadores, càmeres de vídeo, formularis en línia, etc.
	Entrevistes	Guia d'entrevistes, gravadora, càmera de vídeo, etc.
	Observació	Diari, llibreta, esbós, mapes, càmeres, dades obertes, etc.
Recerca documental	Revisió documental	Guia de revisió documental: literatura acadèmica i documents tècnics de referència.

Font: elaboració pròpia

La taula 19 és una síntesi de diferents tècniques de recerca, els seus avantatges i els seus inconvenients. Et pot ser molt útil en el moment de seleccionar el que utilitzaràs en el teu treball.

Tabla 19. Algunes tècniques de recerca, avantatges i inconvenients

Tècnica	Avantatges	Inconvenients	Instruments
Entrevista en profunditat	<ul style="list-style-type: none"> • Es pot obtenir informació independentment del desig de proporcionalitat. • És possible obtenir la informació del comportament tal com succeeix. • És possible registrar esdeveniments espontanis simultanis. • Els fets s'estudien sense intermediaris i amb això s'eviten possibles distorsions. 	<ul style="list-style-type: none"> • La informació es basa en la subjectivitat de l'actor i en l'òptica que aquesta persona té de les coses. • Es generen problemes de comunicació amb preguntes formulades de manera inadequada. • No es pot deixar tot a les mans de la memòria de l'entrevistador, perquè hi ha el risc de perdre informació important. L'enregistrament no sempre s'autoritza. • La sistematització de la informació és molt complexa. 	Guia d'entrevista
Entrevista grup focal	<ul style="list-style-type: none"> • Més fortalesa d'aquesta tècnica: conèixer de manera ràpida les percepcions, les impressions i les opinions de diverses persones sobre una qüestió. • És una manera ràpida d'obtenir informació de diferents actors. 	<ul style="list-style-type: none"> • Els temes no es poden tractar en profunditat. • Les persones extraverdides tendeixen a monopolitzar i excloure la participació de gent introvertida. • La conducció de l'entrevista exigeix un alt nivell de capacitat dels entrevistadors i les entrevistadores. El registre pot ser molt costós. 	Guia d'entrevista focal
Enquesta	<ul style="list-style-type: none"> • Permet sistematitzar la informació més fàcilment. • És una tècnica ràpida d'aplicar. • Es pot aplicar de manera autodirigida. 	<ul style="list-style-type: none"> • No pot arribar a descobrir la complexitat dels fenòmens socials. • Cal conèixer molt bé el fenomen per poder construir un bon qüestionari. • Prefereix les dimensions quantitatives dels problemes. 	Qüestionari

Tècnica	Avantatges	Inconvenients	Instruments
Revisió documental	<ul style="list-style-type: none"> • Proporciona un bon marc de referència per a un estudi. • Facilita dades del context en el qual es treballarà. • Dependent del document a revisar, ofereix un marc per interpretar l'experiència humana. • Treballa amb fonts que poden ser revisades repetidament. 	<ul style="list-style-type: none"> • A vegades, és difícil l'accés als documents que es requereixen. • Els documents poden no cobrir les dimensions específiques del problema o el fenomen que s'estudia. 	Formulari de recollida d'informació
Estudi de cas	<ul style="list-style-type: none"> • Més fortalesa: mesura i registra la conducta de persones involucrades en el fenomen estudiat. • Es dirigeix a un sol individu, a una situació o cosa (una aplicació concreta d'un programa en un barri, un districte escolar, un ajuntament), fet que permet un escrutini proper i la recopilació d'una gran quantitat de dades detallades. • Fomenta l'ús de diverses tècniques per obtenir la informació d'ordre qualitatiu i quantitatiu (observació participant, entrevistes, enquestes). • Permet obtenir una imatge completa d'una realitat a través de l'enfocament que li hagi donat l'investigador o la investigadora. 	<ul style="list-style-type: none"> • El punt de vista de l'investigador pot influir en la direcció de les trobades i en les conclusions de la recerca. • Proporciona poques bases per a la generalització. • Moltes vegades adquireix massa amplitud, fet pel qual els documents esdevenen massa extensos. • Requereix una infraestructura important: equips de treball per a la triangulació metodològica. 	Protocol d'estudi de cas: <ul style="list-style-type: none"> • Semblança de l'estudi de cas. • Preguntes de l'estudi de cas. • Procediments que s'han de realitzar. • Guia d'informe.

Tècnica	Avantatges	Inconvenients	Instruments
Observació	<ul style="list-style-type: none"> • Es pot obtenir informació independentment del desig de proporcionalitat. • És possible obtenir la informació del comportament tal com s'esdevé. • És possible registrar esdeveniments espontanis simultanis. • Els fets s'estudien sense intermediaris, tot evitant possibles distorsions. 	<ul style="list-style-type: none"> • L'observació està limitada a la durada dels successos. • Alguns comportaments no estan oberts a l'observació directa d'una persona estranya. • La interpretació del que s'observa es pot veure alterada per les necessitats o per l'escala de valors de la persona que observa. • Els seus resultats poden semblar menys rigorosos, ja que bona part d'ells no són quantificables. 	Diari, quadern de notes, mapes, dispositius mecànics (càmera fotogràfica o de filmar, enregistratora, etc.), quadre de treball, etc.

Font: López i Sandoval (s. d.)

Vegem ara tres de les tècniques més utilitzades en els TFM, que et poden servir per complementar la visió sobre tècniques i fonts.

a) La revisió documental

Aquesta tècnica la utilitzem no només en funció dels objectius específics, sinó que pot ser, en general, la primera manera de consultar les fonts bibliogràfiques per a la construcció del marc teòric. Sigui quina sigui la finalitat del seu ús, requereix una planificació, un sistema que ens permeti recopilar de manera estructurada les fonts i que aquest procés respongui a una lògica de recerca.

Com es suggereix a Manheim i Rich (1988, pàg. 53), és important una planificació que ens permeti treure el màxim profit del nostre temps a la biblioteca (física o virtual), i això inclou:

- **Especificació de les nostres necessitats:** què volem identificar en els textos, depenent de quins objectius. És útil fer una llista de paraules clau.
- **Planificació del temps** que hem de passar en el procés de documentació.
- **Aprofitament dels recursos disponibles.** Per això és important conèixer els instruments i les facilitats que podem trobar a les biblioteques, els arxius, etc.
- **Manteniment d'un registre** d'allò que anem descobrint.

En un sentit tècnic, Casilimas (1996, pàg. 136) ens suggereix una planificació per etapes, centrada en els objectius específics del treball per organitzar posteriorment la informació. D'aquesta manera es compila la taula 20.

Tabla 20. Planificació per etapes de la revisió documental

Etapa	Procediment
Etapa 1	Seguiment i inventari dels documents existents i disponibles.
Etapa 2	Classificació dels documents identificats.
Etapa 3	Selecció dels documents més pertinents per als propòsits de la recerca.

Etapa	Procediment
Etapa 4	Lectura en profunditat dels documents seleccionats per extreure elements d'anàlisi i consignar-los en recordatoris o en notes marginals que registrin patrons, tendències, convergències i contradiccions que es vagin descobrint.
Etapa 5	Lectura creuada i comparativa dels documents en qüestió, després d'analitzar les troballes a l'etapa 4, de manera que sigui possible elaborar una síntesi en funció de l'activitat en què s'està utilitzant aquesta tècnica.

Font: elaboració pròpia

Pots consignar els elements anteriors en una *guia de revisió documental*.

Per poder identificar ràpidament les referències més representatives relacionades amb el tema en qüestió, pots consultar les referències bibliogràfiques al final dels textos que vas trobant. Veuràs que les més representatives es repetiran de manera sistemàtica.

Després d'haver-les identificat i seleccionat, has de fer la consulta directament en aquestes fonts.

Vegem com podríem fer la guia en el marc de l'exemple que hem estat treballant:

Tabla 21. Guia de revisió documental

1	Identificar el tipus de document: llibre, document de treball, manual, etc.
2	Identificació referència sobre requeriments d'un programa de transport de barri que promogui l'autonomia de les persones grans dependents. Incloure les característiques bàsiques per garantir la bondat de la referència.
3	Autor/a: persona o entitat que l'elabora. Any de publicació.
4	Importància del document per a la recerca: quina informació aporta?
5	Principals troballes: incloure les cites particulars que serveixen a la recerca. No t'oblidis d'annotar el número de la pàgina de l'original. I si és la reproducció d'una citació, anota-ho perquè puguis citar-la correctament.

Font: elaboració pròpia

Posteriorment, pots anar sistematitzant en matrius o fitxes el que has trobat en cada document, en funció dels criteris definits.

b) L'entrevista

Tal com se sintetitza a la taula 19, l'entrevista pot ser en profunditat o fer-se a un grup focal. Addicionalment, pot ser estructurada o semiestructurada, segons el tipus de pregunta que s'utilitzarà a la guia de l'entrevista (oberta o tancada).

Rico *et al.* (2006) es defineix com un:

«[...] potente instrumento para recoger información en profundidad sobre la perspectiva de los actores acerca de diferentes fenómenos sociales».

Part del procés de l'entrevista suposa:

- **L'elaboració d'una guia.** Posteriorment, has de fer un pilot o assaig de la guia per verificar si les preguntes que has fet responen les finalitats que t'has posat amb l'ús d'aquesta eina.
- **Definir si tu mateix/a seràs el o la persona que entrevisti, o si serà realitzada per un grup de persones.** En el segon cas, hauries de preveure un entrenament d'aquest equip en funció dels criteris de la teva recerca. És a dir, el propòsit de l'ús de l'entrevista per a l'activitat específica a la qual es dirigeix.
- Segons el tipus d'entrevista (estructurada, semiestructurada, grup focal, individual en profunditat), hauràs de **definir el temps de què disposes per realitzar-la i el temps posterior per sistematitzar la informació recollida.**

Per a l'elaboració de la guia d'entrevista i per aprofundir en aquesta tècnica, et recomanem els següents textos, que et poden orientar en la seva elaboració: Beaud (2018), Casilimas (1997), i Taylor, i Bogdan (1987).

c) L'observació

L'observació és una tècnica de recerca amb els següents propòsits (Hernández, Fernández i Baptista (2014, pàg. 399):

- Explorar i descriure ambients, comunitats, subcultures i els aspectes de la vida social, tot analitzant els seus significats i els actors que la generen (Eddy, 2008; Patton, 2002; Grinnell, 1997).

- Comprendre processos, vincles entre persones i les seves situacions, experiències o circumstàncies, els esdeveniments que succeeixen al llarg del temps i els patrons que es desenvolupen (Miles, Huberman i Saldaña, 2013; Jorgensen, 1989).
- Identificar problemes socials (Daymon, 2010).
- Generar hipòtesis per a futurs estudis.

Nelly López i Irma Sandoval (s. d.) resumeixen en quatre les modalitats de l'observació, segons:

- els mitjans utilitzats: observació estructurada i no estructurada;
- la participació de la persona que fa l'observació: observació externa o no participat, i observació interna o participant;
- el nombre de persones observadores: observació individual o en equip; i
- el lloc on es realitza: treball de camp o laboratori.

La diferència principal entre l'observació estructurada i la no estructurada és que, en la primera, la unitat d'anàlisi està prèviament definida, i està relacionada amb les preguntes i objectius de la recerca. En canvi, la no estructura és un mitjà que pot servir en una etapa anterior, com ara trobar un problema o definir la unitat d'anàlisi.

Per treure el màxim profit de les teves observacions estructurades, és important planificar el registre que realitzaràs. Això significa que has de definir prèviament les conductes que observaràs, quins indicadors o quines categories utilitzaràs per classificar el que observes, amb quina freqüència faràs l'observació i quins instruments utilitzaràs per al seu registre. Tot ha de ser el més objectiu possible perquè l'extracció de dades i conclusions sigui fiable. Tanmateix, en molts casos no és possible arribar a aquest nivell de definició prèvia, per la qual cosa realitzar observacions no estructurades és complementari i aconsellable.

Pel que fa a la participació en un grau més o menys elevat de la persona que realitza l'observació, Hernández *et al.* (2014) suggereixen la següent gradació:

Tabla 22. Gradació de la participació de qui realitza l'observació

No participació	Participació passiva	Participació moderada	Participació activa	Participació completa
Per exemple: quan s'observen vídeos.	La persona que observa està present, però no interactua.	Participa en algunes activitats, però no en totes.	Participa en la majoria de les activitats; tanmateix, no es barreja completament amb les persones que participen, segueix essent abans que res algú que observa.	Es barreja totalment; la persona que observa és una participant més.

Font: Hernández *et al.* (2014, pàg. 403)

Si t'interessen les metodologies participatives, et recomanem aquest recurs disponible a l'aula: Ruiz-Mallén, I., Senabre, E., i Ribera-Fumaz, R. (2019). *Guía de metodologías participativas orientadas a su implementación*. Fundació UOC.

Quina tècnica utilitzar?

L'important de la tècnica que triïs és que es correspongui coherentment amb el teu enfocament del problema, els objectius i el marc. Aquesta correspondència és quelcom que sempre s'ha de revisar a cada pas del TFM. És el que Manheim i Rich anomenen *viabilitat* (Manheim i Rich, 1988, pàg. 22):

«Es la etapa del proceso de investigación en donde nos disponemos a abandonar nuestra torre de marfil para entrar verdaderamente en el mundo real. Por eso debemos cerciorarnos de que, cualquiera que sea el método que escojamos, puede emplearse adecuadamente en el particular conjunto de condiciones que muy probablemente habremos de afrontar».

En el moment de redactar aquesta part del treball, has de descriure l'enfocament pel qual has optat, justificar-lo, i descriure les tècniques i els instruments que utilitzaràs. La descripció implica raonar per què has triat una tècnica o altra, i en quina mesura contribueix a la realització de l'objectiu.

Per això, t'ha d'informar detalladament de les tècniques i els instruments, fins i tot demanar assessorament al teu director o la teva directora sobre aquest punt. L'objectiu és poder clarificar la seva utilització:

- Una cosa és dir que es faran entrevistes; una altra, és explicar que es faran tres entrevistes semiestructurades, incloure la guia d'entrevista i un pilotatge per verificar si les preguntes han estat correctament formulades.
- El mateix pot succeir amb la revisió documental. Es pot dir que es consultarà una sèrie de documents, o bé establir una guia de revisió documental amb criteris específics en funció de l'objectiu que es vol assolir amb aquesta revisió.

Igualment, pots recórrer als espais de comunicació de l'aula TFM per intercanviar idees i experiències amb els teus companys i les teves companyes sobre tècniques i eines de recerca.

Fonts

En aquesta part del document, pots incloure una primera exploració bibliogràfica, que segurament s'anirà enriquint al final. En les fonts és important tenir en compte que has d'organitzar la informació alfabèticament; pots separar els materials per tipologia de font documental i mitjà de publicació. També les pots incloure en una matriu (com a l'exemple de la taula 23), i així queda clar l'ús que en faràs de cadascuna.

Recorda que a l'aula tens disponible el recurs *Com citar en els teus treballs*, que també et pot ser útil en aquesta fase.

Algunes recomanacions

- Verificar, per a cada tècnica i activitat, quines seran les fonts més adequades a consultar. Per exemple: el grup de persones, els estudis d'instituts o universitats, les persones específiques que cal entrevistar, el lloc on fer l'observació, etc.
- Tenir en compte els requeriments de cada instrument de recerca per avaluar l'ús que en farem.

Tabla 23. Matriu d'objectius, tècniques, activitats, instruments i fonts

Objectius específics	Tècniques i activitats	Instruments	Font
<ul style="list-style-type: none"> • Identificar les persones grans del barri X amb problemes per accedir als serveis de manera autònoma. 	<ul style="list-style-type: none"> • Revisió documental. Consultar el nombre de persones grans (majors de 65 anys) desagregades per zones censals del barri X. 	Excel i Access	Cens de població, dades inframunicipals, Institut Nacional d'Estadística, any.
	<ul style="list-style-type: none"> • Entrevista semiestructurada. Entrevistar el personal de serveis socials. 	Guia d'entrevista	Persones enquestades
	<ul style="list-style-type: none"> • Enquesta. Enquestar les persones grans que assisteixen al Centre d'Atenció Primària, els matins, durant el període de trenta dies. 	Targeta d'enquesta. Access / app / o processos participatius de mapatges col·lectius.	Persones enquestades
<ul style="list-style-type: none"> • Localitzar al mapa els principals serveis i les persones grans amb dificultats per accedir-hi de manera autònoma. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fer el mapatge, amb una combinació d'enquestes o realització de registres per sistemes o aplicacions, o mitjançant processos de mapatge col·lectius. 	GIS per al geoprocessament	Base de dades d'accés autoeditat

Objectius específics	Tècniques i activitats	Instruments	Font
<ul style="list-style-type: none"> Recopilar els requeriments específics, contrastant-los amb l'oferta de transport públic disponible. 	<ul style="list-style-type: none"> Revisió documental. Consultar literatura especialitzada, normatives i programes locals i d'altres contextos sobre requeriments per a un transport de proximitat que promogui l'autonomia de les persones grans. 	Guia documental	Autor (any), Títol, ciutat: editorial. Reglament X, any Nom del programa local, ciutat X, any
	<ul style="list-style-type: none"> Revisió documental. Consultar la documentació facilitada per l'ens de transport local sobre l'oferta i les característiques del transport públic o el servei de transport assistit. 	Guia documental	Agència de transport local
	<ul style="list-style-type: none"> Entrevista semiestructurada. Entrevistar l'agència local d'autonomia de les persones. 	Guia d'entrevista	Persones entrevistades a l'Agència Local d'Autonomia Del Poble

Font: elaboració pròpia

4.2.2. Resultats esperats

Aquesta part pot ser fàcilment assenyalada quan es fa la correspondència directa entre objectius generals, específics i activitats. Com hem esmentat diverses vegades al llarg d'aquest text, és important verificar la coherència entre aquests elements. En aquest cas, ens permet contrastar el que esperem aconseguir, que no és cap altra cosa que resoldre el problema central plantejat a l'inici del treball.

En aquest sentit, pensa a projectar-los d'acord amb les activitats que realitzaràs, ja que alguns resultats deriven lògicament de l'activitat plantejada. Altres poden formar part de la teva projecció

de l'activitat i allò que obtindràs tenint present l'objectiu específic al qual correspon.

Vegem com es podria elaborar aquesta part, tenint en compte l'exemple utilitzat anteriorment:

Tabla 24. Matriu d'objectius, activitats i resultats esperats

Objectius específics	Tècniques i activitats	Resultats esperats
<ul style="list-style-type: none"> Identificar les persones grans del barri X que tenen problemes per accedir als serveis de manera autònoma. 	<ul style="list-style-type: none"> Revisió documental. Consultar el nombre de persones grans (majors de 65 anys) desagregades per zones censals del barri X. 	Base de dades Access
	<ul style="list-style-type: none"> Entrevista semiestructurada. Entrevistar el personal de serveis socials. 	Informe sobre l'exclusió de persones grans detectades per aquests agents socials.
<ul style="list-style-type: none"> Localitzar al mapa els principals serveis i les persones grans amb dificultats per accedir-hi de manera autònoma. 	<ul style="list-style-type: none"> Enquesta. Enquestar les persones grans que assisteixen al Centre d'Atenció Primària els matins en un període de dues setmanes. 	Base de dades Access amb el resultat de l'enquesta. Mapa geoprocesat amb les dades: <ul style="list-style-type: none"> Ubicació dels serveis als quals no poden accedir de manera autònoma les persones grans dependents. Densitat de persones grans per zones censals. Zones censals amb més concentració detectada de persones grans dependents.

Objectius específics	Tècniques i activitats	Resultats esperats
<ul style="list-style-type: none"> Recopilar els requeriments específics, contrastant-los amb l'oferta de transport públic disponible. 	<ul style="list-style-type: none"> Revisió documental. Consultar bibliografia especialitzada, normatives, i programes locals i d'altres contextos sobre requeriments per a un transport de proximitat que promogui l'autonomia de les persones grans. 	Un informe resum de les directrius de la normativa existent. Un llistat de programes de transport assistit de referència en altres llocs.
	<ul style="list-style-type: none"> Revisió documental. Consultar la documentació facilitada per l'ens de transport local sobre l'oferta i les característiques del transport públic o el servei de transport assistit. 	Informe resum de les característiques de l'oferta de transport públic que atén el barri.
	<ul style="list-style-type: none"> Entrevista semiestructurada. Entrevistar l'agència local d'autonomia de les persones. 	Un llistat de requeriments bàsics d'un servei de transport adaptat i assistit per a persones grans dependents.

Font: elaboració pròpia

4.2.3. Planificació

Aquesta part requereix il·lustrar, en una taula, objectius i accions amb dates d'inici, seguiment i finalització. Igualment, valora el temps de treball que t'exigeix el projecte. En aquest moment, torna a ser rellevant avaluar els recursos, el temps i el disseny metodològic per fer-la el més realista possible.

Vegem una matriu de planificació a partir de l'exemple en què hem estat treballant. Aquest és un estil de matriu per iniciar el treball, però pots elaborar la teva en funció del treball ja realitzat si el projecte està en marxa.

La idea és omplir els espais de setmana 1, setmana 2, etc., d'acord amb el càlcul de temps i recursos que tinguis prevists, i reservar l'últim mes per al document final (taula 25).

Tabla 25. Matriu de planificació d'activitats.

Objectius específics	Activitats	Període			
		S1	S2	S3	S4
Identificar les persones grans del barri X amb problemes per accedir als serveis de manera autònoma.	<ul style="list-style-type: none"> • Consultar el nombre de persones grans (majors de 65 anys) desagregades per zones censals del barri X. 	1d			
	<ul style="list-style-type: none"> • Exportar informació a Excel i després passar-la a Access. 	1d			
	<ul style="list-style-type: none"> • Entrevistar el personal de serveis socials. 	2d			
	<ul style="list-style-type: none"> • Processar l'entrevista i redactar-ne la interpretació. 	1d			
Localitzar al mapa els principals serveis i les persones grans amb dificultats per accedir-hi de manera autònoma.	<ul style="list-style-type: none"> • Enquestar les persones grans que assisteixen al Centre d'Atenció Primària els matins durant un període de trenta dies. • Processar l'enquesta i abocar-la en una base de dades d'Access. • Mapatge col·lectiu. 		5d	5d	
	<ul style="list-style-type: none"> • Geoprocessar la Informació de la base Access. 			1d	2d

Objectius específics	Activitats	Període			
		S1	S2	S3	S4
Recopilar els requeriments específics, contrastant-los amb l'oferta de transport públic disponible	<ul style="list-style-type: none"> • Consultar bibliografia especialitzada, normatives, i programes locals i d'altres contextos sobre requeriments per a un transport de proximitat que promogui l'autonomia de persones grans. • Sistematitzar informació. 	2d			
	<ul style="list-style-type: none"> • Consultar la documentació facilitada per l'ens de transport local sobre l'oferta i les característiques del transport públic o servei de transport assistit. • Sistematitzar informació. 		1d	1d	
	<ul style="list-style-type: none"> • Entrevistar l'agència local d'Autonomia de les persones. • Processar l'entrevista. 				2d
					1d

Font: elaboració pròpia

4.2.4. Context d'aplicació

En aquest apartat hauràs de situar l'acció a realitzar en el seu context específic: on, en quin camp temàtic s'inscriu, en quin context específic s'aplicarà el que s'elabori al TFM, quins col·lectius són els implicats, etc. És a dir, es tracta de definir amb més precisió i detall el context descrit a la «redacció de plantejament del problema» (apartat 2.2.4).

Pel que fa al col·lectiu al qual es dirigeix, és important la precisió, tot avaluant els recursos, el temps i la viabilitat que s'han analitzat prèviament. Podem dir que estudiarem la població de Quito però, un cop realitzada l'anàlisi, entenem que podem centrar l'atenció en el districte X o en la institució pública Y. Potser la finalitat del nostre projecte és contribuir al desenvolupament de polítiques socials per a un col·lectiu concret, per la qual cosa la població amb

què treballarem està efectivament concentrada en un barri determinat. També ens podem centrar en un estudi de cas d'una comunitat que pot tenir un impacte en una política pública de país, o concentrar-nos en l'evolució d'una determinada política en un municipi o una regió. Sigui quina sigui la decisió, és important articular aquesta part amb tots els elements anteriors i avaluar la viabilitat de realitzar aquest projecte en els temps assignats.

Un altre punt important és caracteritzar les persones destinatàries d'aquest treball. Si estem parlant d'una població determinada, d'un barri o un col·lectiu específic, s'ha de descriure en detall. Amb aquesta finalitat, és útil basar-nos en l'anàlisi ja realitzada a través del plantejament del problema, així com plantejar-nos novament preguntes que ens permetin explorar i precisar.

4.2.5. Matriu de verificació per al segon lliurament de seguiment

Tabla 26. Matriu de verificació dels principals elements

Marc metodològic	El disseny de la recerca (documental o de camp) és coherent amb els objectius plantejats? S'han descrit les característiques detallades dels subjectes o els objectes d'estudi? Les tècniques de recerca proposades (estudis de cas, entrevista, revisió documental, etc.) responen correctament als objectius específics plantejats? Es defineixen correctament les activitats per assolir els objectius específics proposats? Es garanteix la coherència entre objectius i activitats? Les fonts identificades són adequades per a les tècniques i les activitats proposades?
Resultats esperats	Els resultats de les activitats previstes s'ajusten correctament als objectius proposats?
Planificació	Presenta un pla de treball realista, viable i factible, que té en compte les activitats previstes?
Context d'aplicació	Describeix amb precisió el context específic en què s'inserirà la recerca i els col·lectius als quals s'adreça? Inclou totes les característiques dels subjectes o els objectes d'anàlisi que siguin rellevants per a la recerca?

Font: elaboració pròpia

4.3. Tercera activitat de seguiment

Aquesta tercera activitat és central per al teu TFM, és l'etapa en què desenvoluparàs les activitats previstes per a la consecució dels objectius de la manera i en els temps programats segons la planificació. I, finalment, és on desplegaràs l'anàlisi i la interpretació dels resultats, i l'elaboració del projecte o la proposta (modalitat B).

D'una banda, hauràs de presentar com s'ha aconseguit respondre el problema central plantejat com a eix del treball. De la mateixa manera, articula l'enfocament teòric amb troballes del camí (això pot suposar un ajustament dels objectius basats en les activitats finalment realitzades).

Cal esmentar que els TFM de la modalitat A podran incloure, també en aquest lliurament, les seves propostes generals, o bé deixar-les com a recomanacions juntament amb les conclusions, les quals seran objecte del següent lliurament. La conveniència d'incloure-les o no en aquesta etapa dependrà del seu grau de detall, per això se suggereix comentar-ho amb el director o la directora del TFM.

Tabla 27. Elements de la tercera activitat de seguiment

Anàlisi i interpretació dels resultats	Exposa els resultats obtinguts de la recerca de camp o documental, i la seva anàlisi i interpretació de manera articulada amb l'enfocament teòric, els antecedents i els objectius plantejats. Recorda que en un TFM modalitat B, la recerca de camp no es realitza en el marc del TFM. Has d'analitzar el resultat de recerques prèvies, teves o de tercers.
Elaboració del projecte (modalitat B)	Conté l'elaboració d'un projecte, programa, etc., dirigits a resoldre els problemes identificats.

Font: elaboració pròpia

Nati Cabrera (2013) recomana l'ús d'eines específiques per a cada activitat a realitzar:

- Eines de cerca i emmagatzematge d'informació (p. e., Google Search, repositori institucional d'accés obert de la UOC, bases de dades especialitzades, Zotero, Endnote, Mendeley, etc.).
- Eines d'anàlisi de la informació (p. e., SPSS, GIS, Transcribe, etc.).

A l'aula també hi trobaràs una selecció d'eines útils per a l'elaboració de les diferents etapes del teu TFM. Igualment, el teu director o la teva directora et podrà orientar en relació amb les necessitats específiques que puguis tenir.

4.3.1. Matriu de verificació per al tercer lliurament de seguiment

Tabla 28. Matriu de verificació dels principals elements

Anàlisi i interpretació dels resultats	<p>S'han realitzat totes les activitats previstes a la planificació?</p> <p>S'exposen de manera sintètica tots els resultats rellevants per a la recerca?</p> <p>L'exposició dels resultats obtinguts és clara, ordenada i precisa, utilitzant els elements adequats per a la seva representació?</p> <p>Els resultats són coherents amb els objectius plantejats?</p> <p>He analitzat i interpretat els resultats obtinguts, tot integrant-hi l'enfocament teòric i el fons?</p>
Elaboració del projecte (modalitat B)	<p>L'elaboració del projecte està fonamentada en l'anàlisi dels resultats obtinguts, l'enfocament teòric i els antecedents?</p> <p>La proposta està suficientment desenvolupada d'acord amb la modalitat de TFM escollida?</p>

Font: elaboració pròpia

5. Fase III. Tancament

5.1. El document final

Aquesta activitat preveu la redacció de les conclusions i recomanacions, les consideracions finals que avaluen el procés de recerca en el seu conjunt, i també la preparació i el lliurament del document final que haurà de contenir els apartats que s'exposen a la taula 29.

És molt important tenir en compte que **el resultat del document final no és la mera suma dels lliuraments anteriors**. Hi ha elements que serveixen en el procés de recerca, però que després no aporten res al document final, o almenys no com l'havies lliurat. És a dir, en aquesta etapa, no només hauràs de redactar conclusions, recomanacions i consideracions finals; també hauràs d'editar o reorganitzar tot el que has desenvolupat fins a aquest moment, amb l'objectiu de construir un document final coherent i ben integrat.

Tabla 29. Elements del document final

Contingut	Descripció
Resum	Exposa de manera breu i sintètica l'objectiu principal de l'estudi, els principals mètodes d'anàlisi utilitzats, els resultats més importants i les conclusions. S'ha de complementar amb paraules clau representatives del tema del treball.
Taula de continguts	Estructura del treball i en llista els continguts. Si hi ha gràfics i taules, s'han de llistar igualment. L'índex s'ha d'enumerar fins al tercer nivell en nombres cardinals.
Introducció	Consisteix en una breu presentació del tema del treball, la seva importància i rellevància, el propòsit de la recerca, l'enfocament teòric i els conceptes principals. També s'ha de presentar l'estructura del document, tot indicant les diferents parts o capítols que l'integren.

Contingut	Descripció
El problema	Exposa el plantejament del problema, la pregunta de recerca (modalitat A), els objectius i la justificació de la recerca.
Marc metodològic	El marc metodològic deriva dels objectius, i de l'enfocament analític i teòric escollit. Per això, tot i que en el procés de construcció del treball la seva definició es faci després de la redacció del marc teòric, en el document final es pot presentar abans.
Marc teòric	En el procés d'elaboració, el marc teòric ajuda a definir millor la pregunta de recerca i la metodologia. Tanmateix, en el document final és desitjable que el marc teòric se situï després.
Context	El context d'aplicació es pot introduir en aquest apartat, encara que sigui part de l'anàlisi, en molts casos. La conveniència de l'ordre en aquest sentit és quelcom a consultar en les tutories finals segons l'enfocament del treball.
Anàlisi i interpretació dels resultats	En aquest apartat, que pot contenir un o més capítols, és on es desplega l'anàlisi realitzada. Informa de les activitats que condueixen al desplegament dels objectius generals i específics, i presenta com s'ha aconseguit respondre el problema central plantejat com a eix del treball. De la mateixa manera, articula l'enfocament teòric amb troballes del camí i pot suposar un ajustament dels objectius plantejats inicialment.
Elaboració del projecte (modalitat B)	Conté l'elaboració del projecte, programa, etc., que és l'objecte central dels TFM de modalitat B. Així mateix, els TFM de modalitat A podran incloure, també en aquest lliurament, les seves propostes generals, o deixar-les per al capítol de conclusions i recomanacions.
Conclusions i recomanacions	En les conclusions es realitza una revisió dels plantejaments inicials, contrastats amb una reflexió del resultat final de la recerca. Derivades de l'anàlisi realitzada, es presenten les recomanacions al voltant del tema central del treball.
Consideracions finals	En aquesta part es ressenyen els encerts i desencerts del procés de recerca, les limitacions i els possibles desenvolupaments que podrien seguir en treballs futurs. També es reflexiona sobre la seva contribució al context de recerca o aplicació.
Referències bibliogràfiques i fonts	Capítol que conté totes les fonts consultades en el treball. S'ha d'ordenar alfabèticament i organitzar-se segons el tipus de font: articles de revistes, pàgines web consultades, etc.

Contingut	Descripció
Annexos	Són documents rellevants del treball però que no formen part del seu cos central: taules estadístiques, sistematització d'entrevistes, guies de recollida documental, guies d'entrevistes, etc. Els annexos no es comptabilitzen per a la limitació d'extensió del treball.

Font: elaboració pròpia

Encara que el TFM sigui un projecte que es pretén desenvolupar en el futur, moltes de les activitats requereixen accions que preparin el terreny perquè es donin les condicions d'implementació. Altres activitats poden ser, per exemple, els primers contactes amb la població, la comunitat, les autoritats o les persones clau sobre les quals tractarà el projecte, o, fins i tot, la primera exploració de fonts de finançament.

Per tant, en aquesta part també es poden fer ajustaments d'allò que ja s'havia formulat o que es redueixi el camp d'acció, entre altres canvis.

Pel que fa a les conclusions, un error freqüent és plantejar-les sense establir un vincle amb els plantejaments inicials del treball. És important mantenir un fil conductor que permeti a la persona que l'està llegint seguir el treball de manera coherent, tot articulant cada propòsit i acció amb els resultats esperats o obtinguts.

En aquest sentit, recomanem la següent matriu de verificació (taula 30).

Tabla 30. Matriu de verificació de les conclusions

Conclusions i recomanacions	Les conclusions són pertinents, estan ben fonamentades i resumeixen de manera concisa, clara i precisa les principals aportacions del treball? S'articulen correctament els resultats i les aportacions específiques amb els plantejaments inicials, el desenvolupament i l'enfocament teòric? Les conclusions inclouen recomanacions sobre el tema central del treball?
------------------------------------	--

Font: elaboració pròpia

Finalment, pel que fa a la bibliografia, et recordem que revisis el recurs *Com citar en els teus treballs*, que tens disponible a l'aula.

El document final serà avaluat de manera col·legiada per tres persones que conformaran el tribunal per a la defensa oral: la professora o el professor responsable de l'assignatura, una persona externa de la UOC experta en la temàtica del TFM, i una altra persona experta que podria ser la mateixa persona que ha dirigit el treball.

5.2. Presentació i defensa oral

Has arribat a aquesta etapa, bravo!

El treball pot estar molt ben fet, però si la presentació i la defensa oral no és clara, concisa i se'n destaquen els principals elements, pots desapropitar una oportunitat d'exposar les teves idees. La presentació en si mateixa comporta aprenentatges i promou les competències de comunicació eficaç i coherent, així com l'habilitat de d'argumentar, convèncer, identificar i mostrar aspectes clau del treball.

Es tracta, concretament, de preparar una presentació de fins a vint minuts (màxim) que resumeixi els aspectes més importants del treball. En definitiva, és un important exercici important de síntesi i prioritització de la informació. No s'ha d'explicar tot!

Per a la seva realització, se suggereix desenvolupar sintèticament els següents elements:

- Problema central.
- Objectius.
- Justificació.
- Metodologia utilitzada.
- Resultats obtinguts.
- Conclusions i recomanacions.
- Consideracions finals.

La sessió de presentació i defensa oral és pública i es realitza en línia, de manera sincrònica, mitjançant l'ús de l'eina de videoconferència indicada per l'equip docent. La seva avaluació es realitza de manera

col·legiada pels tres membres del tribunal segons els criteris establerts en el pla docent de l'assignatura.

A continuació exposem algunes recomanacions a tenir en compte en la preparació de la teva presentació i defensa oral:

- prepara un guió previ;
- utilitza un màxim vint diapositives (Power Point, Prezi, etc.);
- evita la sobrecàrrega textual: amb aquesta finalitat, utilitza paraules o frases clau que facilitin el desenvolupament de l'argumentació oral;
- utilitza elements gràfics que donin suport a l'argumentació en la quantitat i la qualitat adients;
- prepara la teva argumentació per complementar les informacions visuals sense repetir el text incorporat a les diapositives;
- envia les teves diapositives al teu director o la teva directora per a una correcció final abans del seu lliurament;
- assaja diverses vegades, calcula bé els temps i anticipa possibles preguntes que puguin sorgir sobre el teu treball; i
- durant la presentació, evita llegir el guió i, si ho fas, evita sempre mirar cap a baix;

Bon treball!

Bibliografía

- Álvarez-Palau, E. J. (2017). *Guía para la comprensión y redacción de textos académicos*. Editorial UOC.
- Ander-Egg, E. (2003). *Repensando la investigación-acción-participativa* (4a ed.). Grup editorial Lumen Hvmnitas.
- Arias, F. G. (2006). *Mitos y errores en la elaboración de tesis y proyectos de investigación* (3a ed.). Editorial Episteme.
- Arias, F. G. (2012). *El proyecto de investigación: Introducción a la metodología científica* (6a ed.). Editorial Episteme.
- Arnoux, E., Borsinger, A., Carlino, P., di Stefano, M., Pereira, C., i Silvestre, A. (2004). La intervención pedagógica en el proceso de escritura de tesis de posgrado. *Revista de la Maestría en Salud Pública*, 2(3), 1-16.
- Beaud, S. (2018). El uso de la entrevista en las ciencias sociales. En defensa de la «entrevista etnográfica». *Revista Colombiana de Antropología*, 54(1), 175-218
- Casilimas, C. A. S. (1996). *Investigación cualitativa*. Icfes.
- Casilimas, C. A. S. (1997). *Investigación cualitativa. Programa de especialización en teoría, métodos y técnicas de investigación social*. ARFO Editores.
- Cabrera, N. (coord.) (2013). *Guía para diseñar un TFM*. eLearn Center UOC.
- Duarte, N. (2008). *Slide:ology: The Art and Science of Creating Great Presentations*. O'Reilly Media.
- Hernández, R., Fernández, C., i Baptista, P. (2014). *Metodología de la investigación* (6a ed.). McGraw-Hill.
- Hurtado, J. (2000). *Metodología de la investigación, guía para una comprensión holística de la ciencia* (3a ed.). Fundación Sypal.
- López, N., i Sandoval, I. (s. d.). *Métodos y técnicas de investigación cuantitativa y cualitativa* [document de treball]. Sistema de Uni-

- versidad Virtual, Universidad de Guadalajara. <http://biblioteca.udgvirtual.udg.mx/jspui/handle/123456789/176>
- Magri, A. J. (2009). *La elaboración del proyecto de investigación: guía para la presentación de proyectos de monografías del grado en Ciencia Política*. Instituto de Ciencia Política de la Facultad de Ciencias Sociales de la Universidad de la República, Montevideo. http://biblioteca.clacso.edu.ar/Uruguay/icp-unr/20170112025613/pdf_570.pdf
- Manheim, J. B., i Rich, R. C. (1988). *Análisis político empírico: métodos de investigación en ciencia política*. Alianza.
- Monroy, S. H. (2009). El Estudio de Caso: ¿Método o Técnica de Investigación? *Revista de la Asociación Mexicana de Metodología de la Ciencia y de la Investigación*, (1), 38-64.
- Pastor, X. (2014). *Ciclo y partes de un proyecto* [recurs d'aprenentatge]. Universitat Oberta de Catalunya (UOC).
- Pastor, X. (coord.), Caicedo, C. (2015). *¿Cómo elaborar un trabajo final de máster?* [col·lecció H2PAC]. Barcelona: Editorial UOC.
- Reynolds, G. (2009). *Presentación zen. Ideas sencillas para el diseño de presentaciones*. Editorial Pearson.
- Rico, A., Alonso, J. C., Rodríguez, A., Díaz, A., i Castillo, S. (2006). *La investigación social: diseños, componentes y experiencias*. Pontificia Universidad Javeriana.
- Rosas, A. K., Flores, D., i Valarino, E. (2006). Rol del tutor de tesis: competencias, condiciones personales y funciones. *Investigación y postgrado*, 21(1), 153-185.
- Ruiz-Mallén, I., Senabre, E., i Ribera-Fumaz, R. (2019). *Guía de metodologías participativas orientadas a su implementación*. Fundació UOC.
- Sandoval, C. A. (1997). *Investigación cualitativa. Programa de especialización en teoría, métodos y técnicas de investigación social*. ARFO Editores.
- Tamayo, M. (2003). *El proceso de la investigación científica* (4a ed.). Editorial Limusa.
- Taylor, S. J., i Bogdan, R. (1987). La entrevista en profundidad. A *Introducción a los métodos cualitativos de investigación* (pàg. 100-131). Paidós.

